

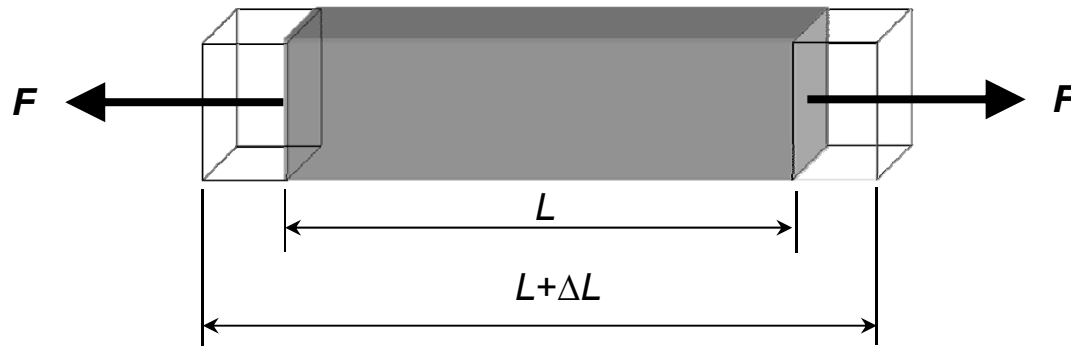
Lekcija 12

Elektrostatički i elektromagnetski aktuatori

Prof.dr.sc. Jasmin Velagić
Elektrotehnički fakultet Sarajevo
Kolegij: Aktuatori

12.1. Mehanika MEMS-a

Aksijalni udar i naprezanje

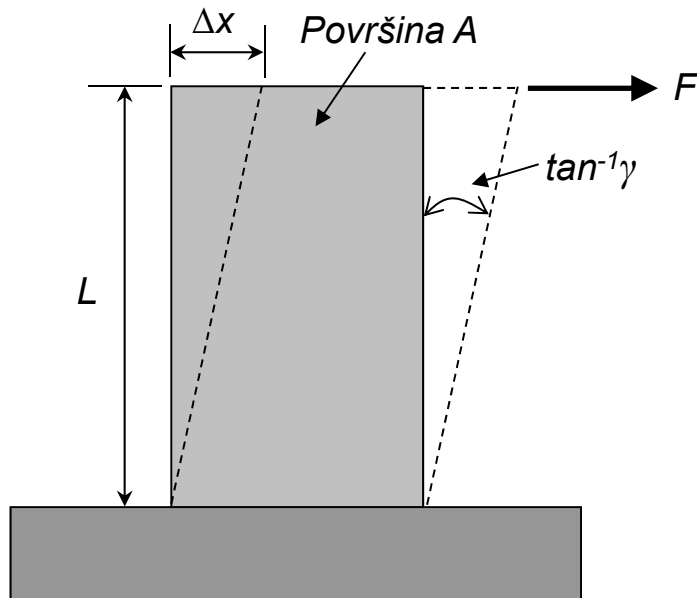

- Naprezanje, ε , predstavlja deformaciju krutog tijela ($\Delta L/L$) usljed udara.
- Udar, σ , je sila koja djeluje na jedinicu površine tijela (F/A).
- **Young-ov modul elastičnosti** E , predstavlja omjer udara i naprezanja (opisuje čvrstoću materijala (veći E tvrdi materijal):

$$E = \frac{\sigma}{\varepsilon} \text{ [N/m}^2\text{]}.$$

Mehanika MEMS-a

Strižući udar i naprezanje

- Strižući udar je sila primijenjena na objekt u ravnini suprotnoj od smjera djelovanja sile.
- **Strižući modul elastičnosti**, G , predstavlja pomaka objekta usljed strižujućeg udara.
- Strižuće naprezanje, γ , je povezano sa uglom pod kojim se deformira element u odnosu na svoj originalni oblik.

$$G = \frac{\text{striž. udar}}{\text{pomak ugla uslijed udara [rad]}} = \frac{\tau}{\gamma} = \frac{\frac{F}{A}}{\frac{\Delta x}{L}} \text{ [N/m}^2 \text{]}.$$

Mehanika MEMS-a

Strižujući udar i naprezanje

- Za izotropne materijale (imaju identična svojstva u svim smjerovima, što općenito nije slučaj za većinu materijala izgrađenih od jedne vrste kristala) strižujući modul G je povezan s modulom elastičnosti K sljedećom relacijom:

$$E = 2G(1 + \mu) = 3K(1 - 2\mu).$$

gdje je μ Poisson-ov omjer i K je volumni koeficijent elastičnosti.

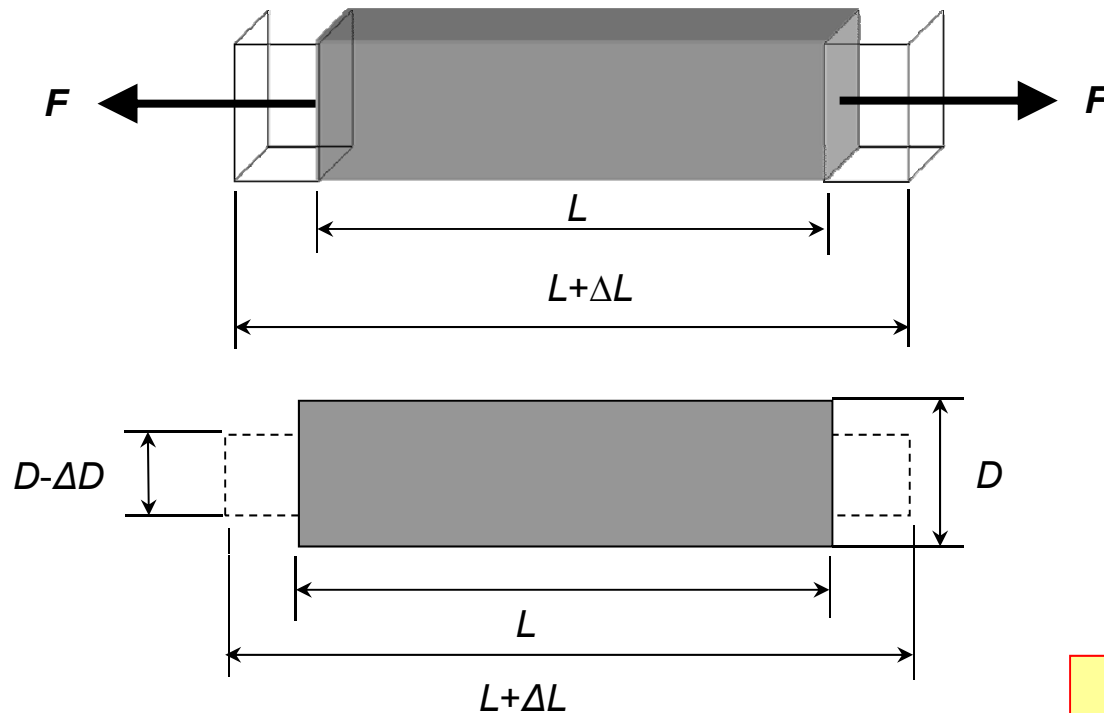
- **Volumni koeficijent elastičnosti** (bulk modulus) je definiran kao:

$$K = \frac{\text{hidrostatički udar}}{\text{volumno sabijanje}} = \frac{\frac{F}{A}}{\frac{\Delta V}{V}} \text{ [N/m}^2\text{]}.$$

- Volumni koeficijent elastičnosti materijala predstavlja promjenu njegovog volumena usljed djelovanja pritiska. Općenito tvrdi materijali se manje sabijaju nego tekućine jer imaju čvršću rešetku atoma. Za vodu $K=2 \cdot 10^9 \text{ N/m}^2$, za aluminij $K=7 \cdot 10^{10} \text{ N/m}^2$, za čelik $K=14 \cdot 10^{10} \text{ N/m}^2$.

Mehanika MEMS-a

Poisson-ovo naprezanje

Aksijalno naprezanje:

$$e_a = \frac{\Delta L}{L}$$

Lateralno naprezanje:

$$e_t = \frac{\Delta D}{D}$$

- **Poisson-ov omjer** je definiran kao:

$$K = \frac{\text{lateralno naprezanje}}{\text{longitudinalno naprezanje}} = -\frac{e_t}{e_a} = -\frac{\frac{\Delta D}{D}}{\frac{\Delta L}{L}}$$

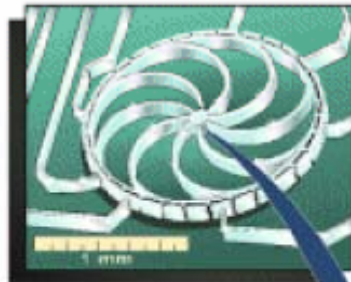
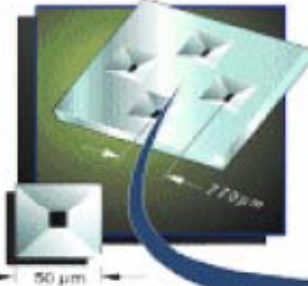
- Poisson-ov omjer uvijek poprima pozitivnu vrijednost i za većinu materijala je između 0.2 i 0.5. Za većinu metala iznosi ~ 0.3 , za gumu ~ 0.5 , dok je za pluto gotovo 0.

Primjena MEMS-a

Courtesy of D. Thomas,
Perkin-Elmer Applied
Biosystems

Inertial Navigation Sensors
 • Acceleration
 • Yaw Rate

Silicon Nozzles
for Fuel Injection

Fuel
Pressure
Sensor

Micromachined Transducer

Applications for Automotive
Operation & Safety

Micromachined
Accelerometer
for Airbag

Microphones
for Noise
Cancellation

Airbag
Side Impact
Sensor

Fuel Sensors
 • Level
 • Vapor Pressure

Air-Conditioning
Compressor
Sensor

Manifold
Air
Pressure
Sensor

Mass
Air Flow
Sensor

Force Sensors
 • Brakes
 • Throttle Pedals

Accelerometer
for Suspension
Control

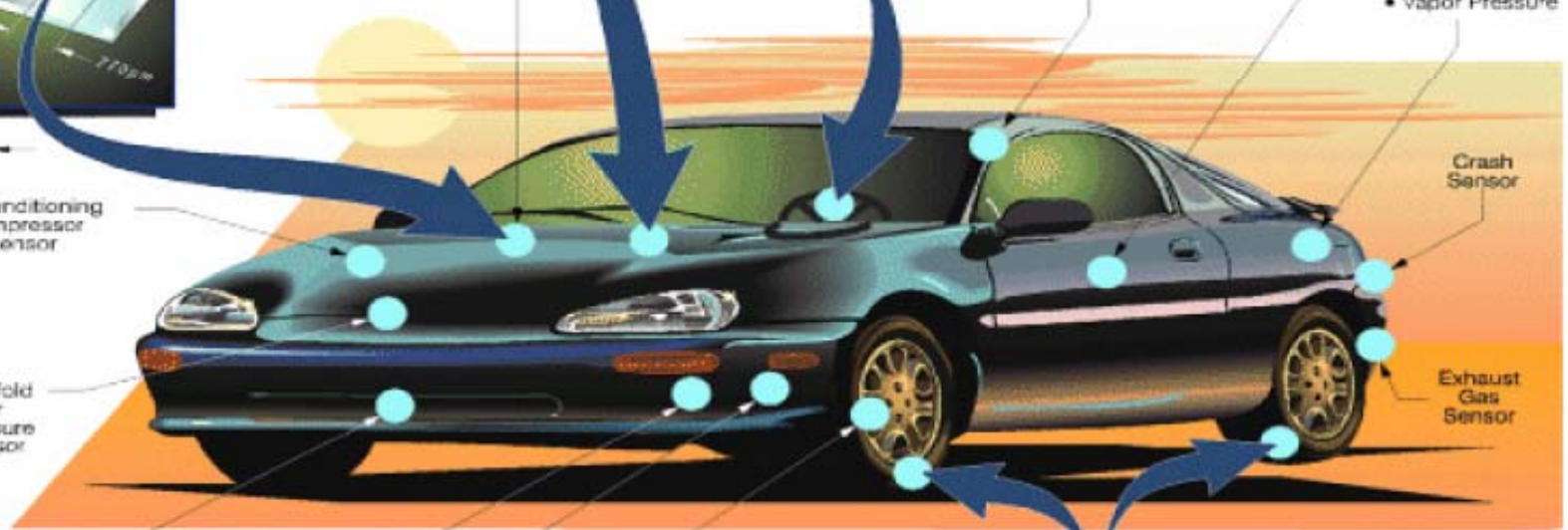
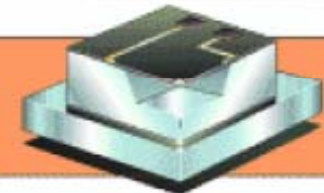
Pressure and Inertial
Sensors for
Braking Control

Crash
Sensor

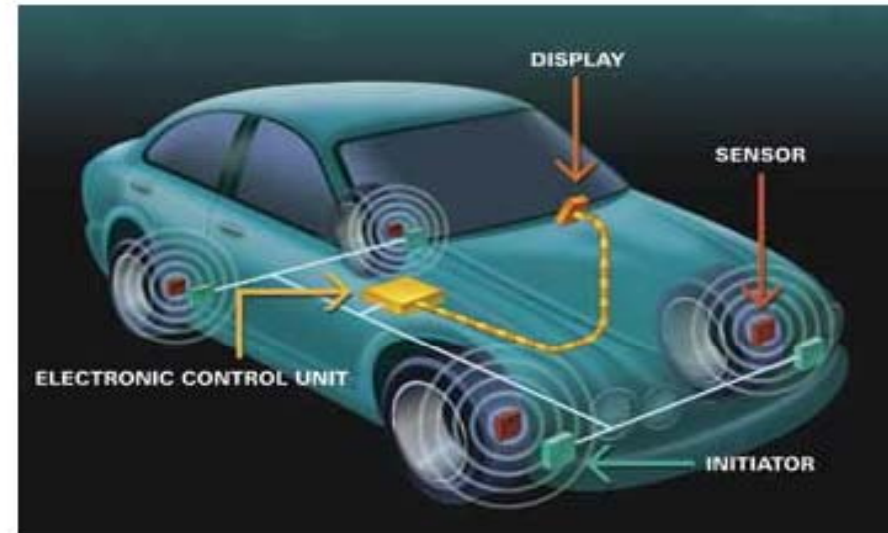
Exhaust
Gas
Sensor

Tire
Pressure
Sensors

Primjena MEMS-a

- MEMS senzor pritiska sa bežičnim (wireless) prijenosom podataka.
- Smješten je na obodu felge.

Primjena MEMS-a

MicroStrain
Sensors for Biomechanics
Wireless sensors measuring strain, position and motion

- eye tremor
- depth orient impro
- shoulder ligament strains
- spinal ligament strains
- elbow ligament strains
- wireless emg and ekg
- wrist ligament strains
- knee ligament strains
- ankle ligament strains
- wireless smart insoles measure force
- wireless bone
- 3DM-G measures orientation and motion
- hip replacement - sensors for measuring micromotion
- smart wireless sensor measures implant subsidence
- smart total knee replacement
- achilles tendon strains
- arch support strains

800.449.3878
www.microstrain.com

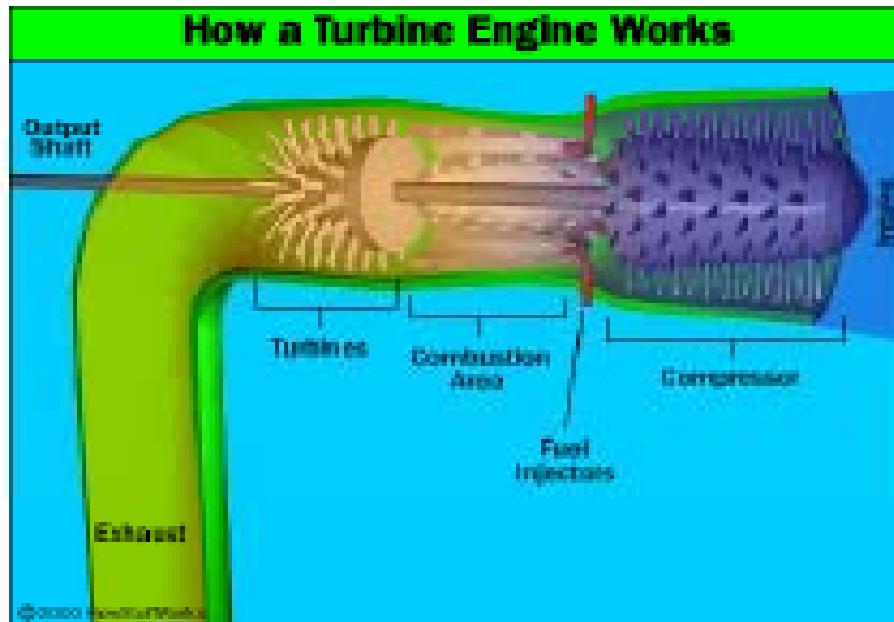
MicroStrain

MEMS wireless strain sensors for human monitoring

Primjena MEMS-a

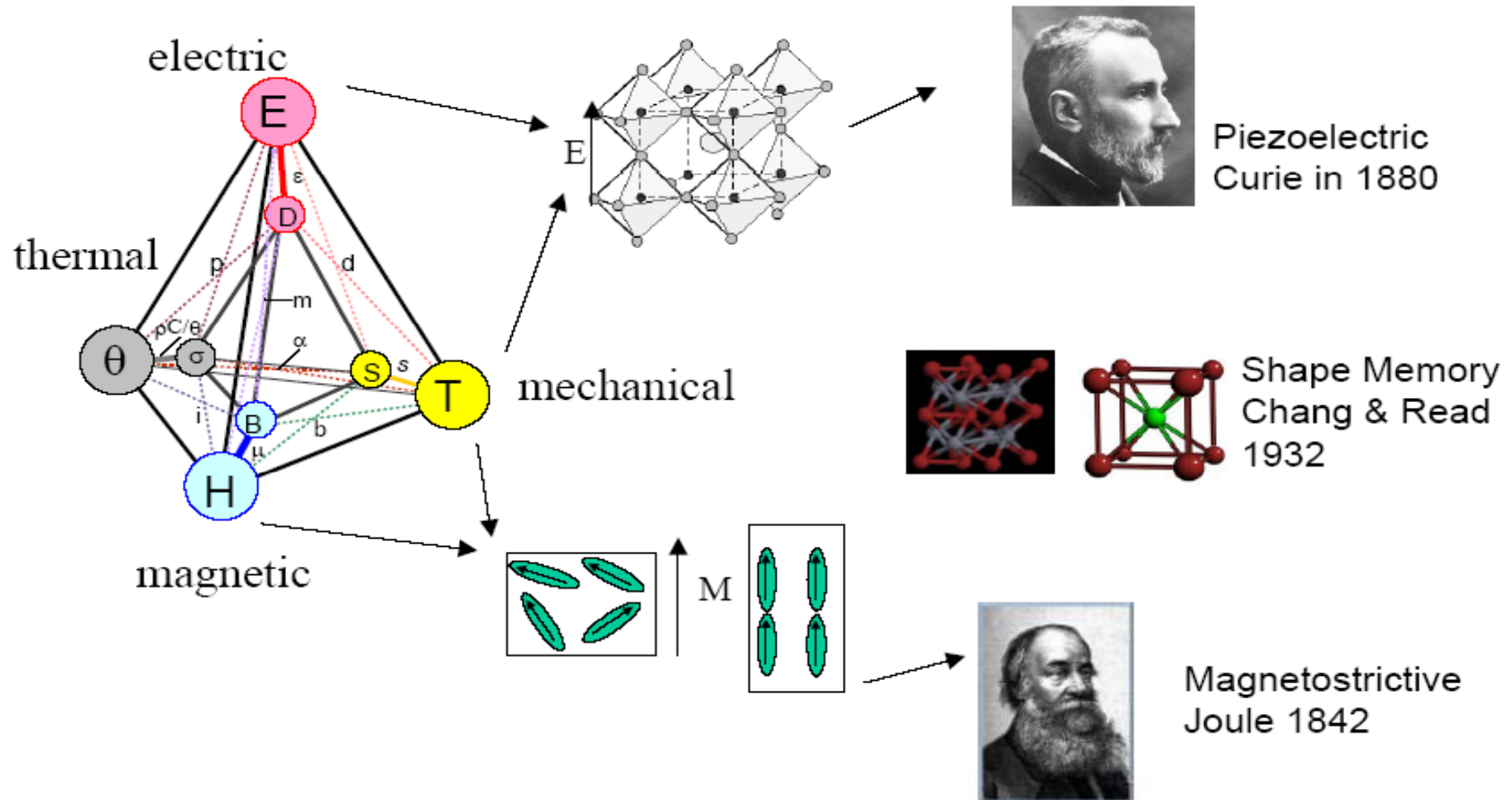
Real Gas Turbine Engine

<http://travel.howstuffworks.com/turbine.htm>

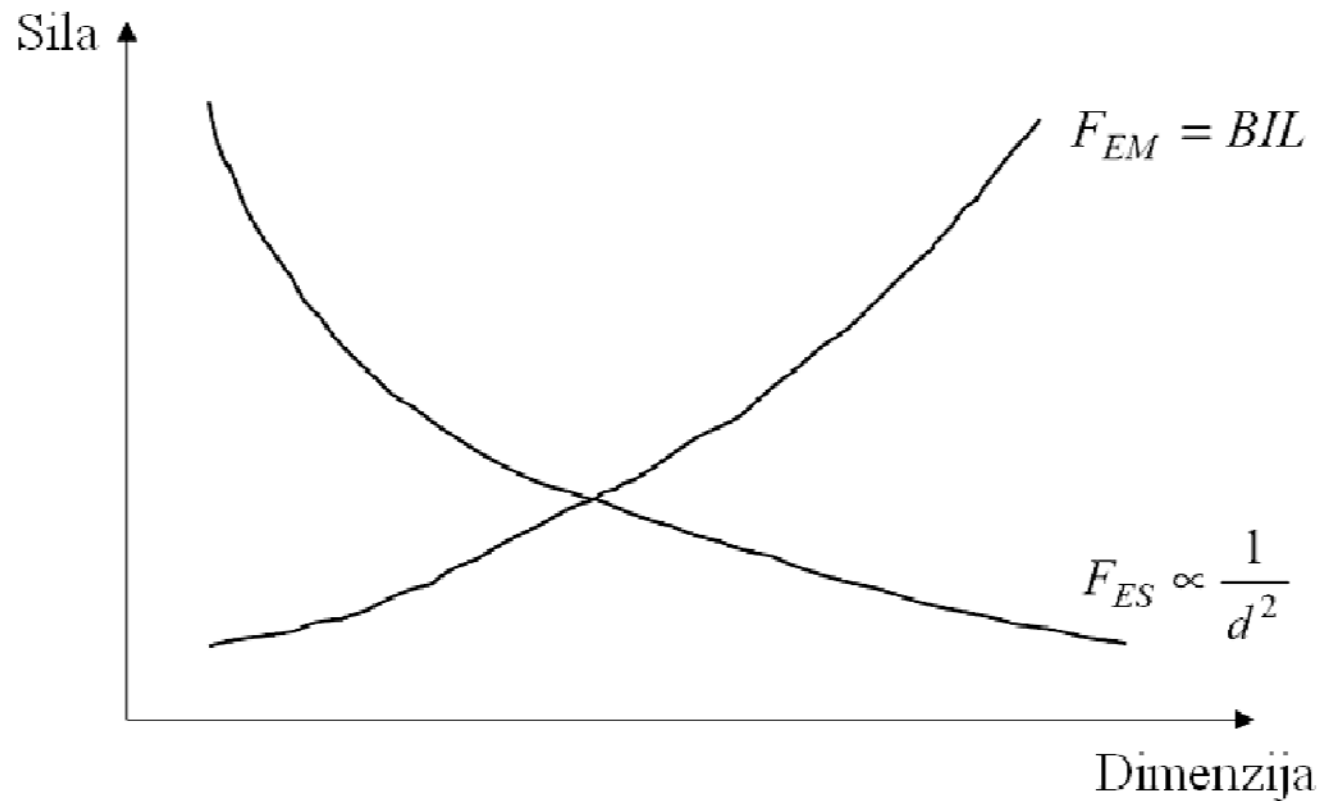
Great power-to-weight ratio
Generates power or thrust

12.2. Elektrostatički i elektromagnetski aktuatori

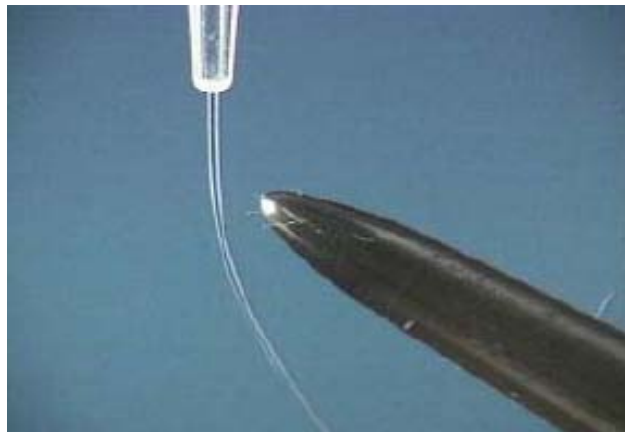
Elektrostatički i elektromagnetski aktuatori

Elektrostatički vs. elektromagnetski

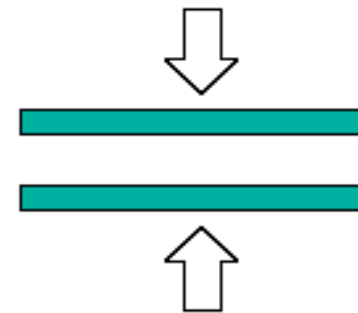
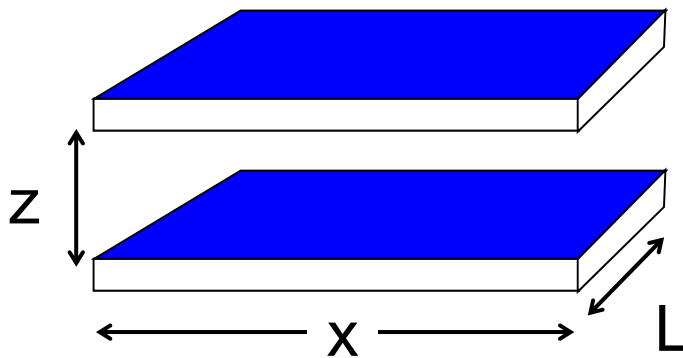
12.3. Elektrostatički (kapacitivni) aktuatori

- **Elektrostatički efekat**
  - Sila se generira promjenom elektrostatičke energije, tj. promjenom napona ili količine naboja.
  - Generiraju se male sile i mali pomaci.
  - Potrebni su veliki naponi.
- **Elektrostatička aktuacija**
  - Električki nabijeni materijali privlače jedan drugog.

Paralelne ploče

- Naelektrizirane paralelne ploče mogu generirati aktuacijsku silu duž z-osi (srednja sila):

Pohranjena energija:

$$\begin{aligned}
 U(z) &= \frac{C \cdot V^2}{2} \\
 &= \frac{\epsilon_0 \cdot A \cdot V^2}{2 \cdot z} \\
 &= \frac{\epsilon_0 \cdot L \cdot x \cdot V^2}{2 \cdot z}
 \end{aligned}$$

Sila:

Promjena energije sa razmakom. Povećanjem razmaka između ploča sila se smanjuje.

$$\begin{aligned}
 F_z &= -\frac{\partial U}{\partial z} \\
 &= -\frac{\epsilon_0 \cdot L \cdot x \cdot V^2}{2} \cdot \frac{\partial}{\partial z} (z^{-1}) \\
 &= -\left(\frac{1}{2} \epsilon_0 V^2\right) \cdot \frac{L \cdot x}{z^2}
 \end{aligned}$$

Paralelne ploče

- Sila duž x-osi (slaba sila):

Između elektroda se koristi zrak ili prirodni gas.

Sila:

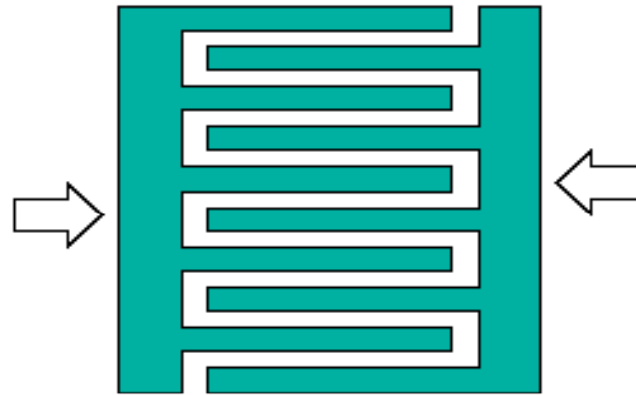
$$\begin{aligned}
 F_x &= -\frac{\partial U}{\partial x} \\
 &= -\frac{\epsilon_0 \cdot L \cdot V^2}{2 \cdot z} \cdot \frac{\partial}{\partial x}(x) \\
 &= -\left(\frac{1}{2} \epsilon_0 V^2\right) \frac{2 \cdot L}{z}
 \end{aligned}$$

Izvedbe elektrostatičkog akuatora

- Osnove izvedbe elektrostatičkog akuatora su:
  - **Aktuator u obliku češlja (comb drive)**
    - koristi kombinaciju paralelnih (kapacitivnih) ploča,
    - lateralna translacija pokretnih dijelova,
    - povećanje kapacitivnosti je proporcionalno broju zubi akuatora,
    - veća kapacitivnost znači veću silu.
  - **Rotacijski elektrostatički akuator**
    - elektrostatička sila djeluje između ivica rotora i elektroda statora, a koji su izgrađeni od tzv. polisilikata.
  - **Mikroprekidač**
    - koristi princip neposredne (direktne) akcije,
    - neposredna akcija – akcija između dvije elektrode (ploče) u kojoj se pokretni dijelovi kreću duž staze djelovanja električkog polja.

12.3.1. Aktuator u obliku češlja

- Da bi se dobila velika sila mora se osigurati velika promjena kapacitivnosti sa promjenom razmaka između ploča.
- Ovo vodi ka aktuatoru u obliku češlja (comb drive) - mnogo paralelnih ploča (zubiju) može povećati slabu silu.

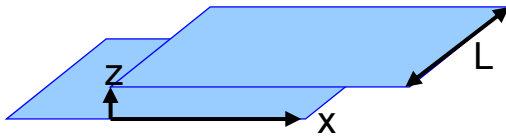
Sila:

$$F_x = -N_{praz} \left(\frac{1}{2} \epsilon_o V^2 \right) \frac{2 \cdot L}{z}$$

Aktuator u obliku češlja

- Kolika je sila po jednom zubu potrebna?

Uzmimo da je: $L=200\mu\text{m}$, $z=3\mu\text{m}$, $x\sim 50\mu\text{m}$
 Za zrak $\varepsilon_0=8.854\cdot 10^{-12}$ F/m

$$F_x = \frac{1}{2} \varepsilon_0 \cdot V^2 \cdot \left(\frac{2 \cdot t}{z} \right) = K_x V^2,$$

$$F_{x10} = 100 \cdot K_x, V = 10V,$$

$$F_{x50} = 25F_{x10}, V = 50V,$$

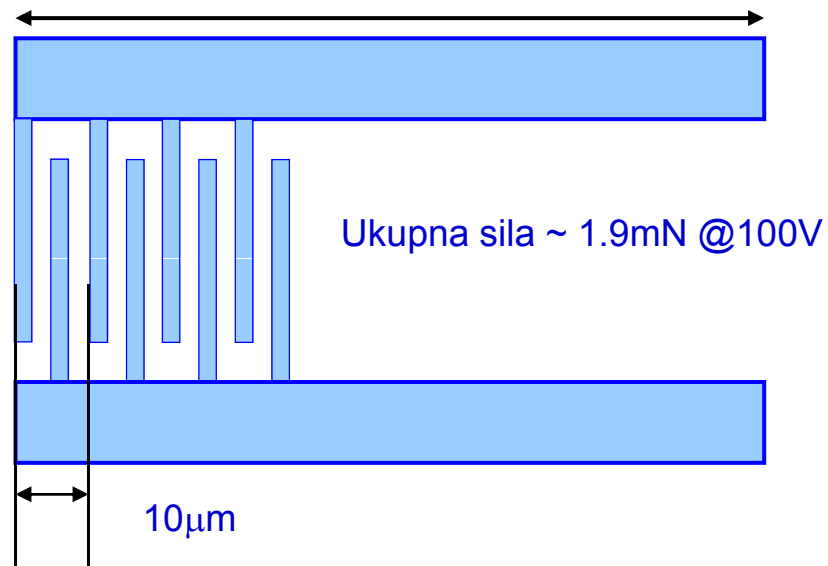
$$F_{x100} = 100F_{x10}, V = 100V,$$

$$F_{x100} \approx 6\mu\text{N}.$$

Aktuator u obliku češlja

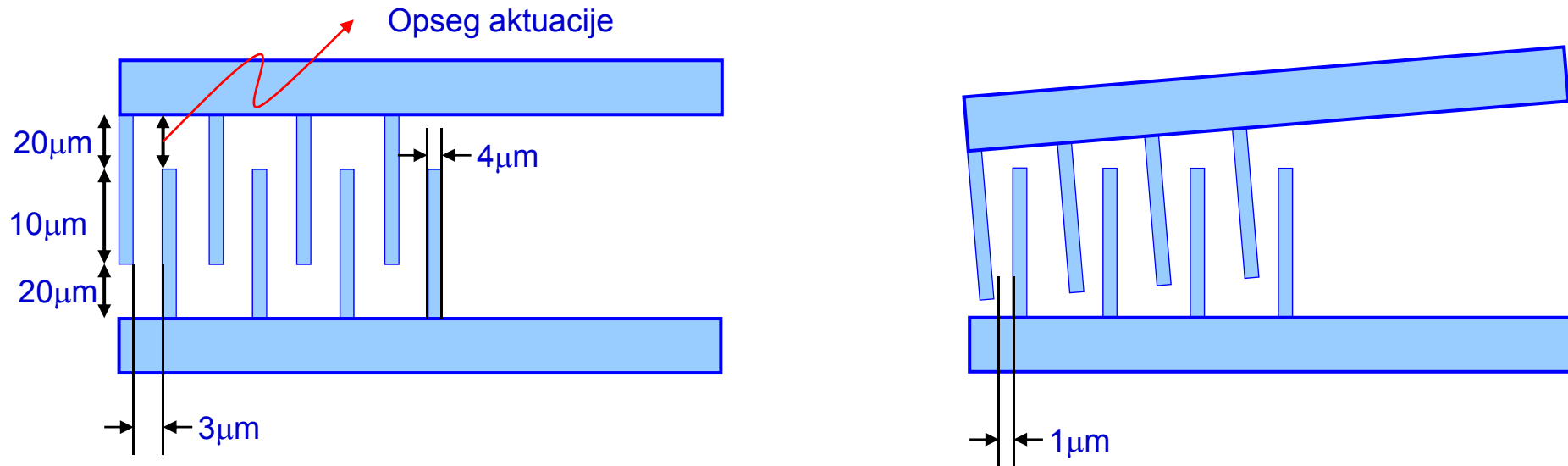
- Kada se priključi napon generira se privlačna sila između zubiju koja uzrokuje njihovo zajedničko kretanje.
- Povećanje kapacitivnosti je proporcionalno broju zubi.
- Ako se želi velika sila koristi se mnogo zubi.

Ukupna sila = broj zubi * sila po zubu.

Aktuator u obliku češlja

- Kada dolazi do deformacije kretanja razmak između zubi se smanjuje na $1 \mu\text{m}$.

- Na 100V , elektrostatička sila paralelnih ploča će zakriviti zube, tako da najmanji razmak između njih postane $0.1 \mu\text{m}$.

$$F_z = \frac{1}{2} \varepsilon_0 \cdot V^2 \cdot \left(\frac{x \cdot t}{z^2} \right)$$

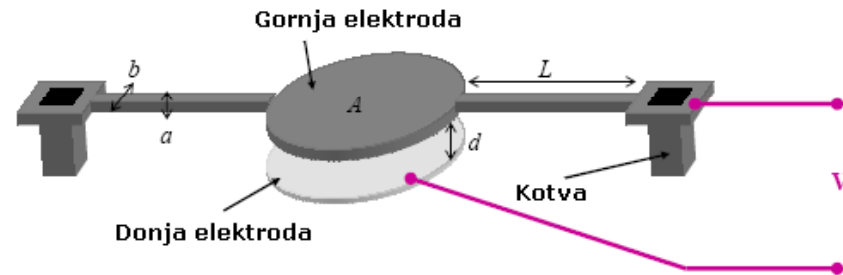
$$K = \frac{3EI}{L^3} \approx 3354 \text{ N/m}$$

$$\text{Defleksija} \approx F_z / K \approx 0.1 \mu\text{m}$$

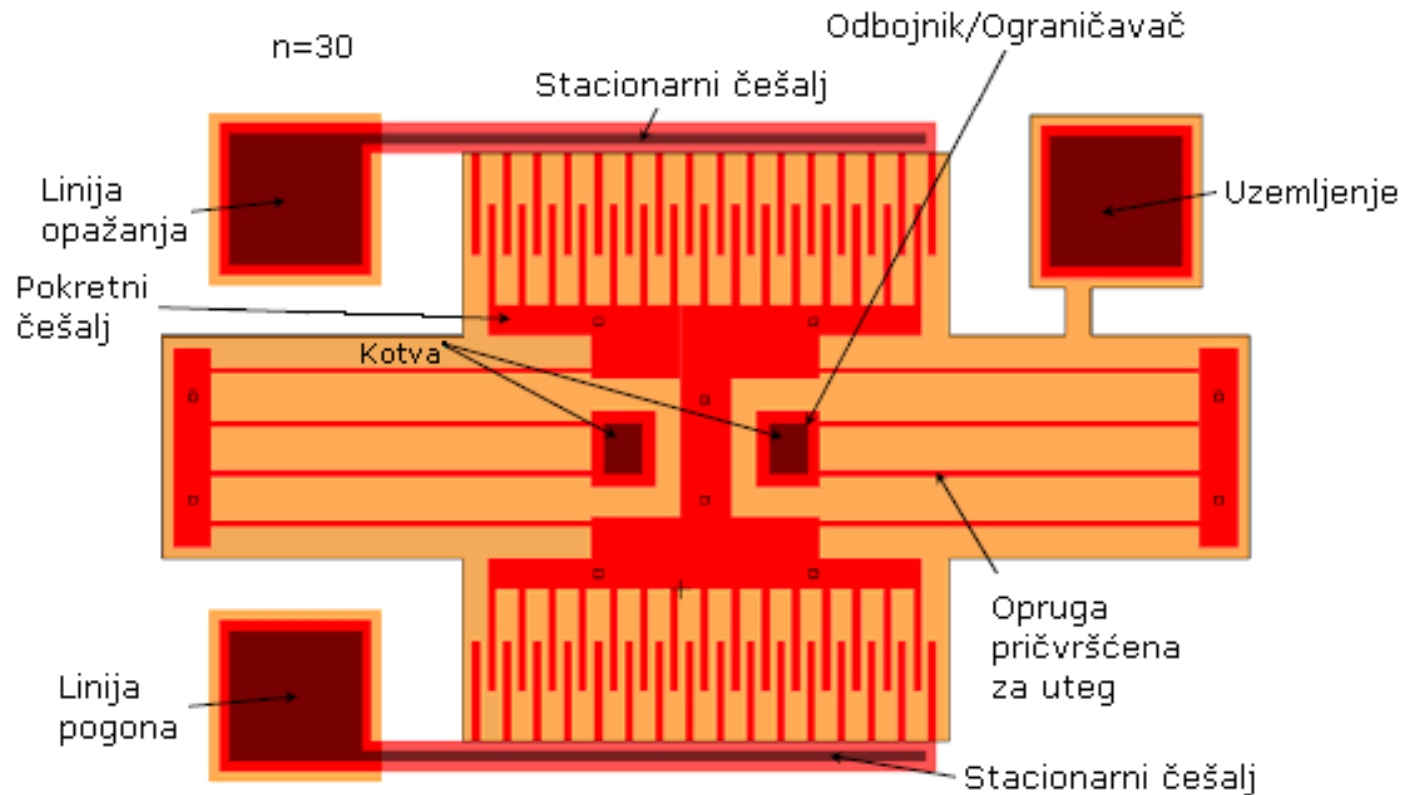
- Kvalitet uređaja ovisi o kvalitetu dizajna uvijanja (savijanja) zubi.

Aktuator u obliku češlja

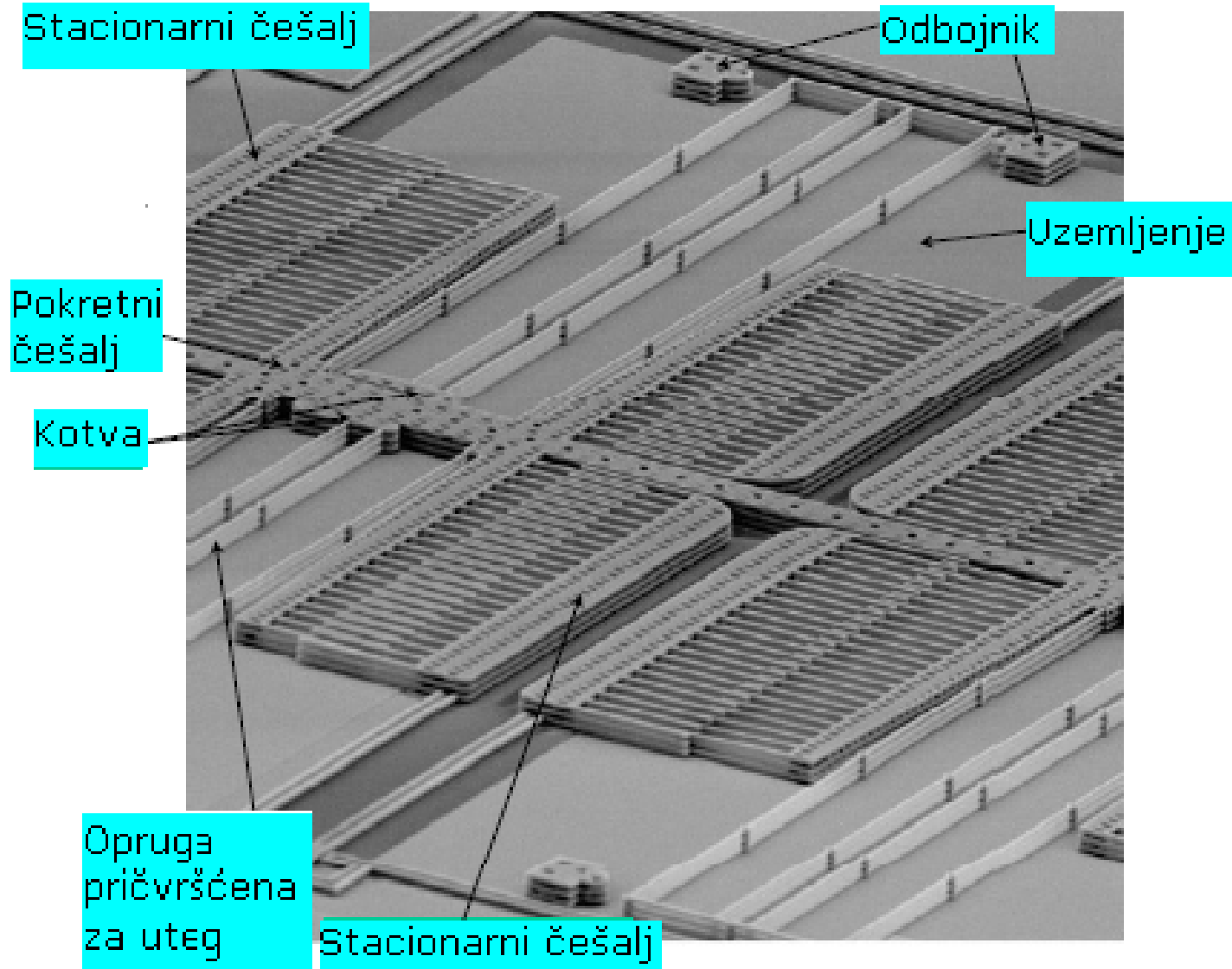
Paralelne ploče:

Aktuator u obliku češlja:

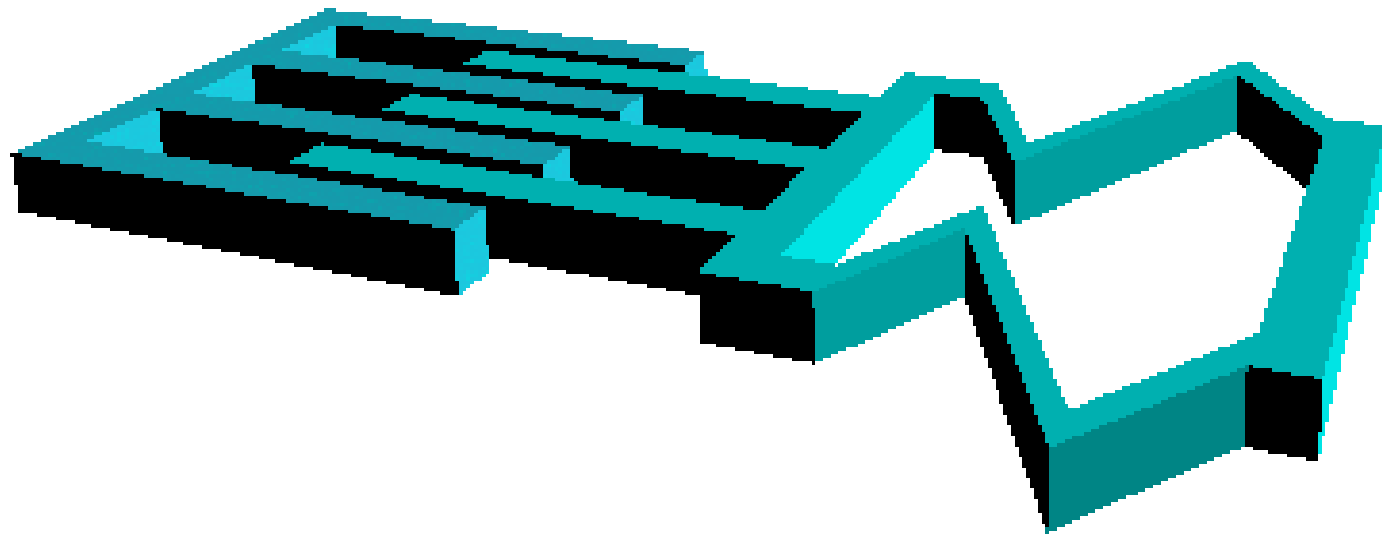

Aktuator u obliku češlja

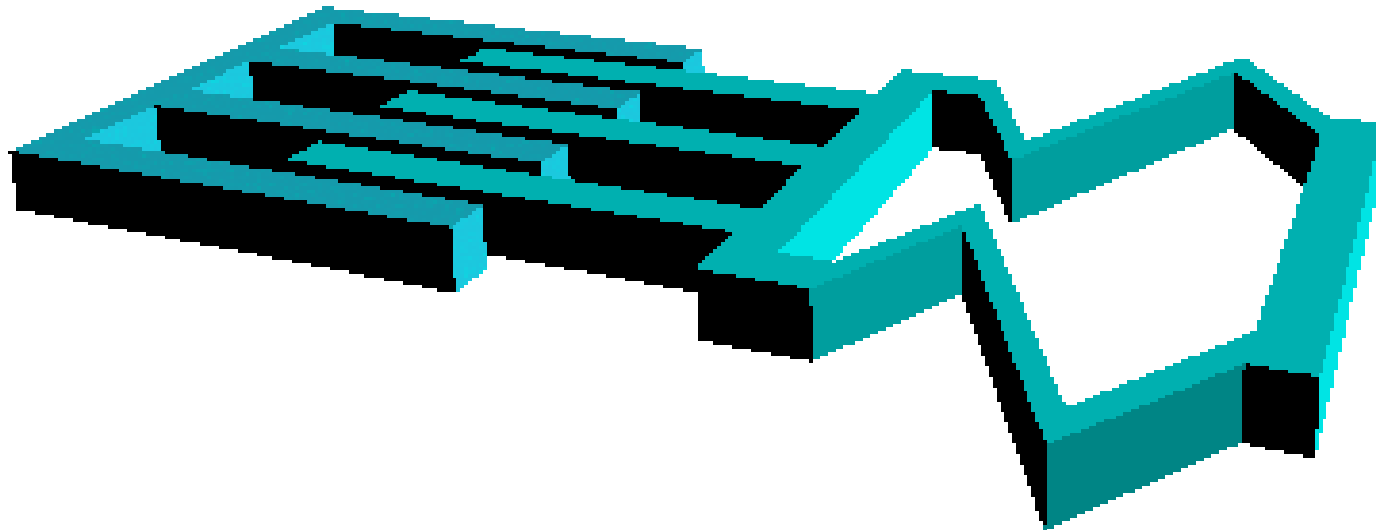
Aktuator u obliku češlja

- Stacionarni češalj (nepokretni zubi) je pričvršćen na supstrat.
- Pokretni zubi se kreću i uvlače između nepokretnih.
- Pokretni zubi su također na jednoj strani pričvršćeni za supstrat, tako da se, zbog djelovanja sile opruge, mogu vratiti u početni položaj.
- Priklučivanjem napona javlja se elektrostatička sila između pokretnih i nepokretnih zubi koja teži da poveća njihovo preklapanje.

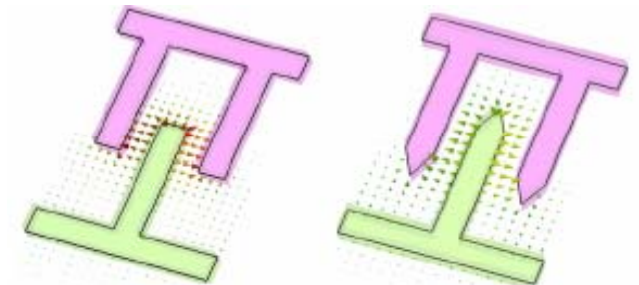
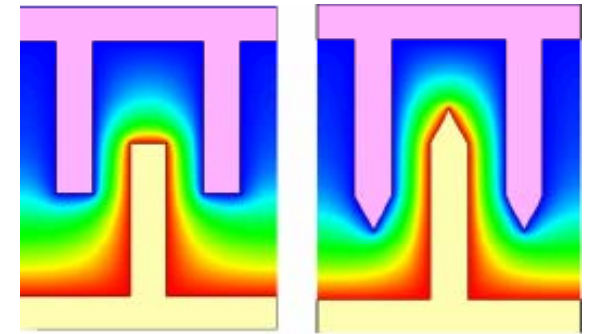
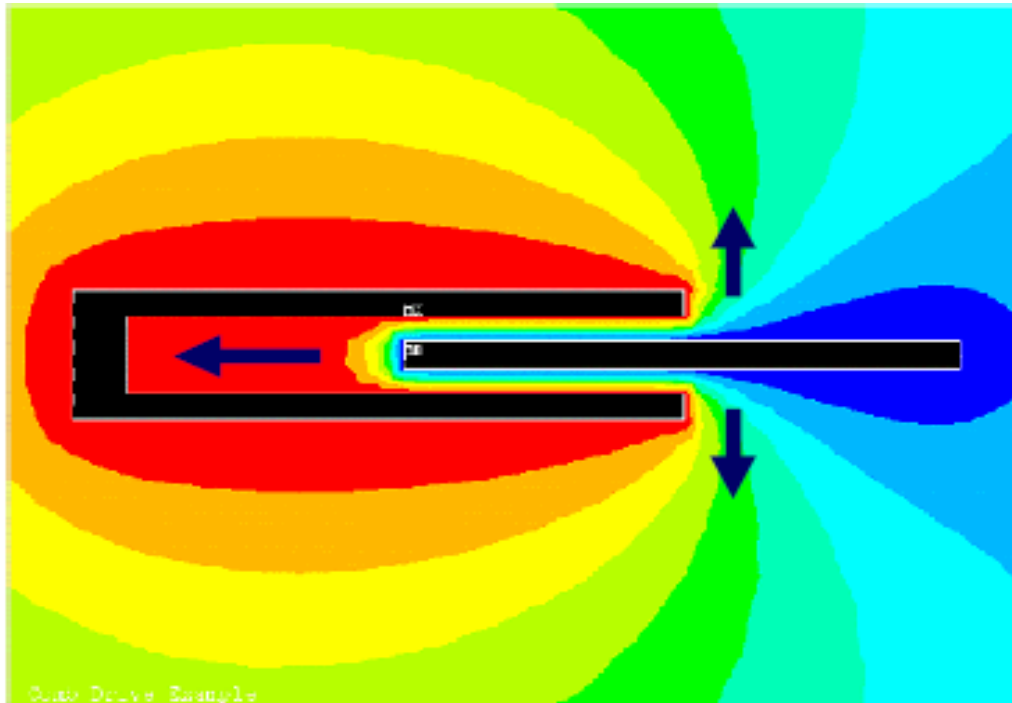
Aktuator u obliku češlja

- Sila je konstantna i ukupni pomak je manji od pomaka koji bi se dobio neposrednom aktuacijom.
- Pokretni dio je elastično oslonjen na supstrat tako da nema nikakvog trenja.
- Tipična vrijednost duljine zubi ovih aktuatora, dobivenih površinskom obradom, iznosi $10\ \mu\text{m}$, a ostvarena sila $10\ \mu\text{N}$.

Aktuator u obliku češlja

- Nabijene paralelne ploče mogu generirati aktuacijsku silu.

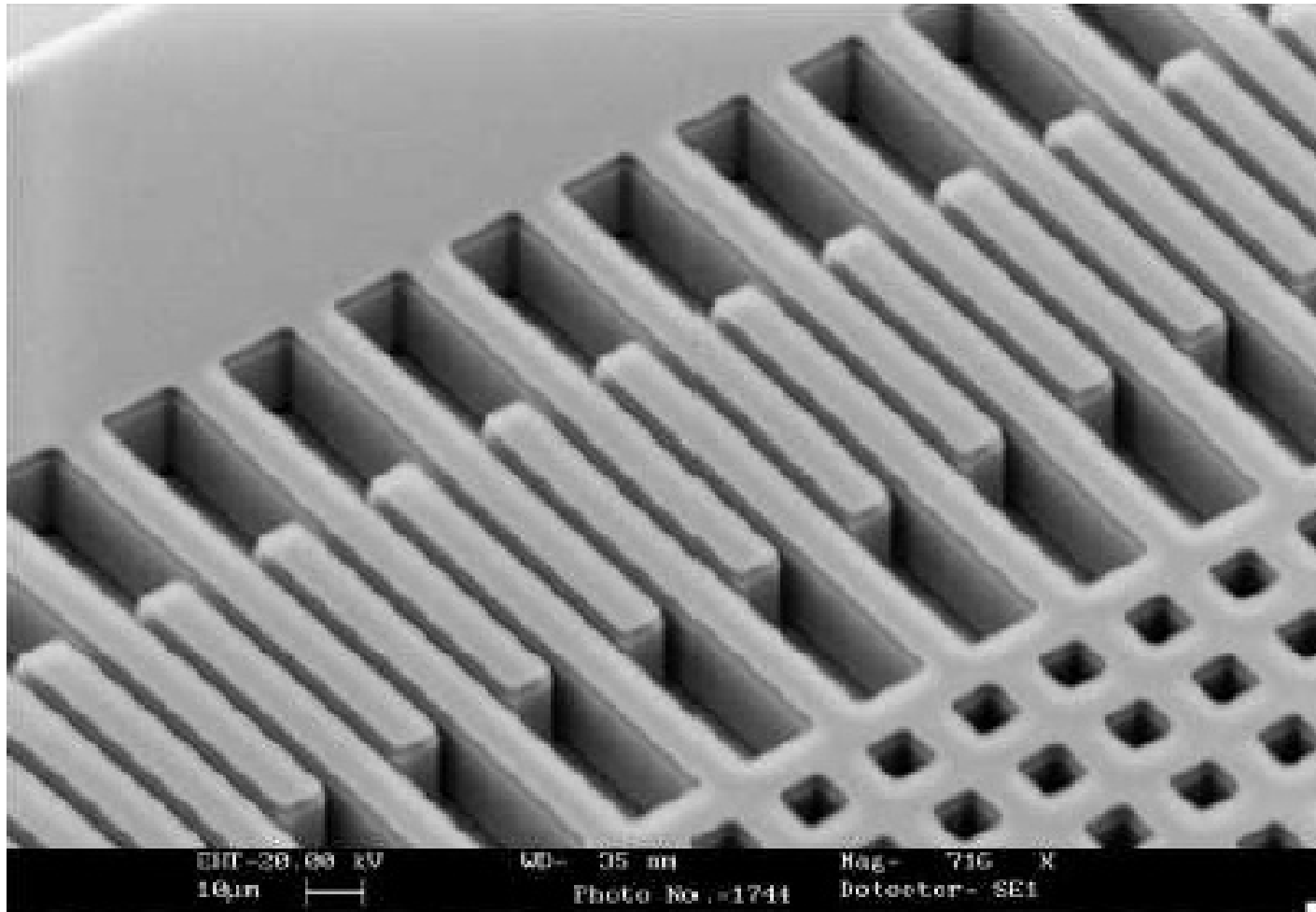

Smjer djelovanja sile slijedi smjer gradijenta polja.

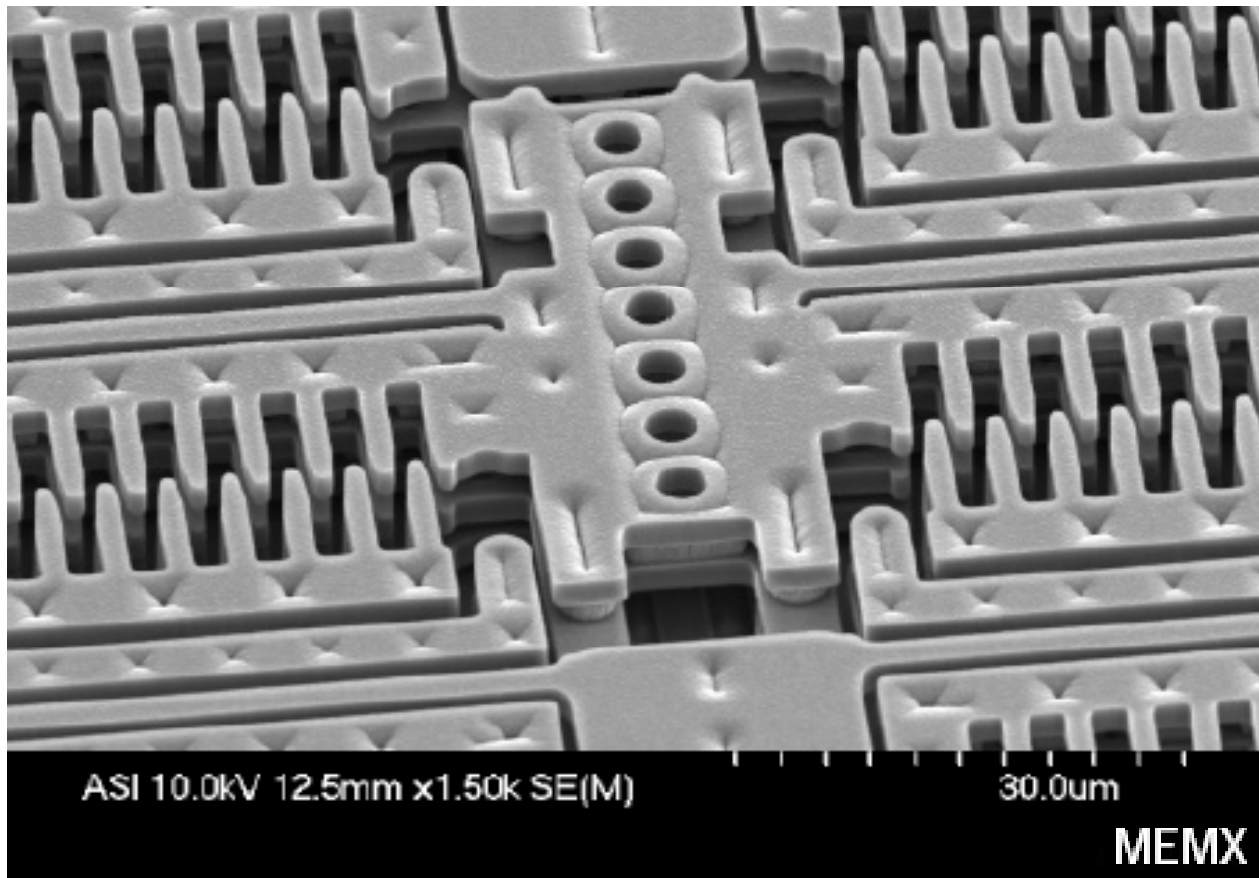
Aktuator u obliku češlja

- Primjer MEMS aktuatora u obliku češlja.

Aktuator u obliku češlja

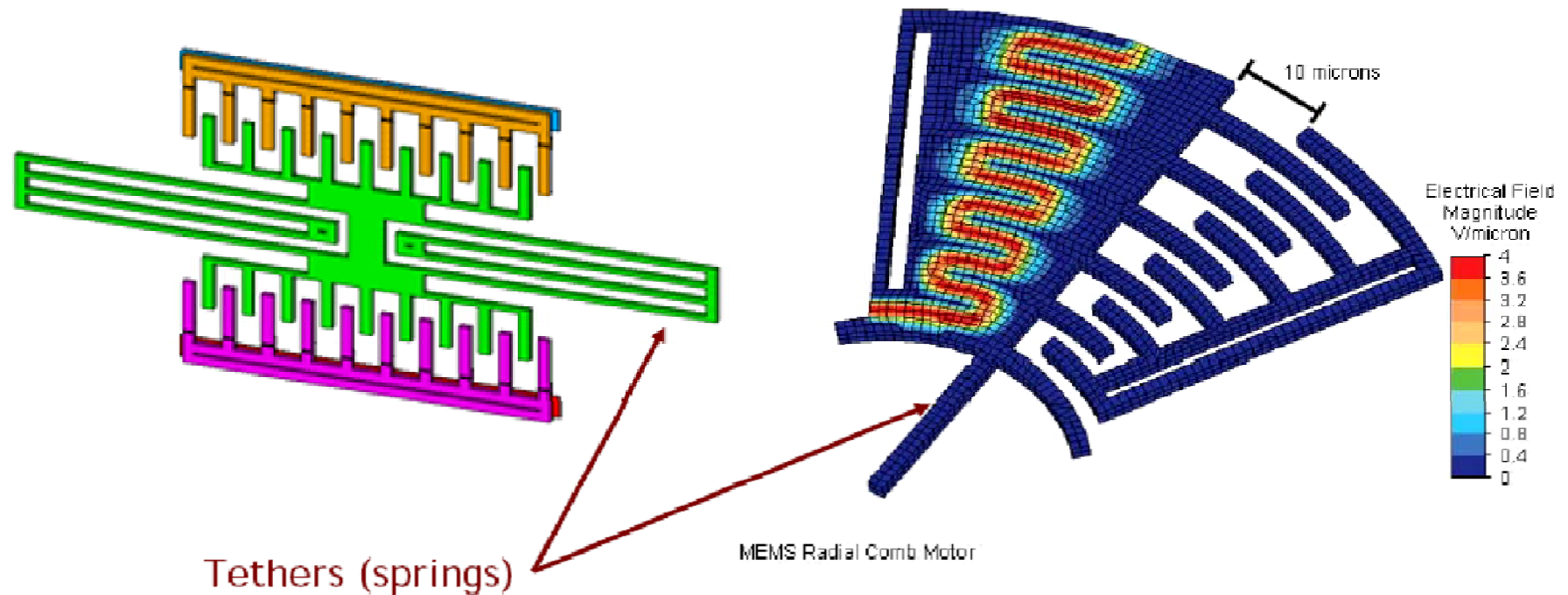
- Primjer MEMS aktuatora u obliku češlja.

Primjer ovih
aktuatora –
akcelerometar.

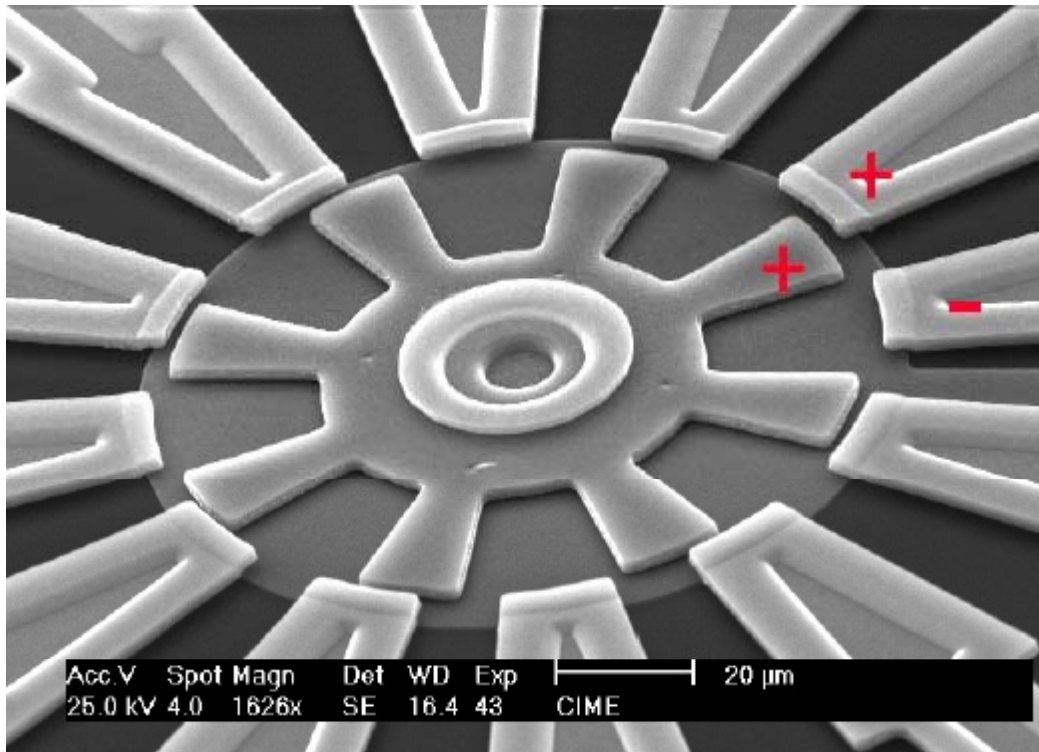
Aktuator u obliku češlja

- Kapacitivni motor za generiranje rotacijskih vibracija.

12.3.2. Rotacijski elektrostatički aktuator

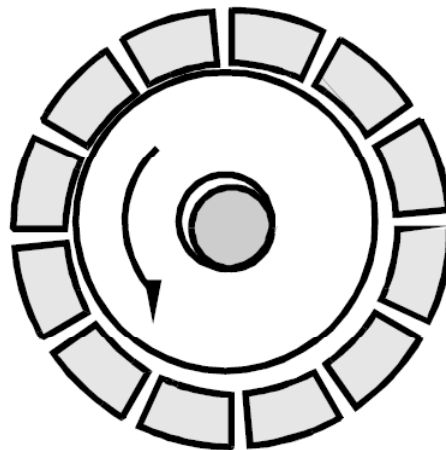
- Elektrostatički rotacijski motor pogonjen promjenjivim naponom koji se dovodi sukcesivno na vrhove kraka.
- Nastalo rotacijsko elektrostatičko polje vuče za sobom rotor.

- Koristi slobodno gibajući rotor okružen kapacitivnim pločama.
- Prvi rotacijski elektrostatički mikroaktuator napravljen 1989 godine sa promjerom 60-120 μ m i brzinom 500 obrtaja/minuti.
- Problem je bilo trenje na kliznoj površini.
- Ova sila trenja je postojala čak i kada su nanošeni tanki filmovi silicijum nitrata s ciljem njenog smanjivanja.

Rotacijski elektrostatički aktuator

- Kasnija unapređenja (1990.) omogućila su postizanje brzina od 15000 o/min i neprekidan rad u trajanju više od nedjelju dana.
- Međutim i dalje je ostao problem trenja.
- Jedno od rješenja je bila zamjena klizećeg kontakta kotrljajućim – tzv. **wobble motor**.
- Njegov rotor je glatki prsten koji, koristeći elektrostatičko privlačenje, ekscentrično rotira bez kliznog kontakta sa osovinom.

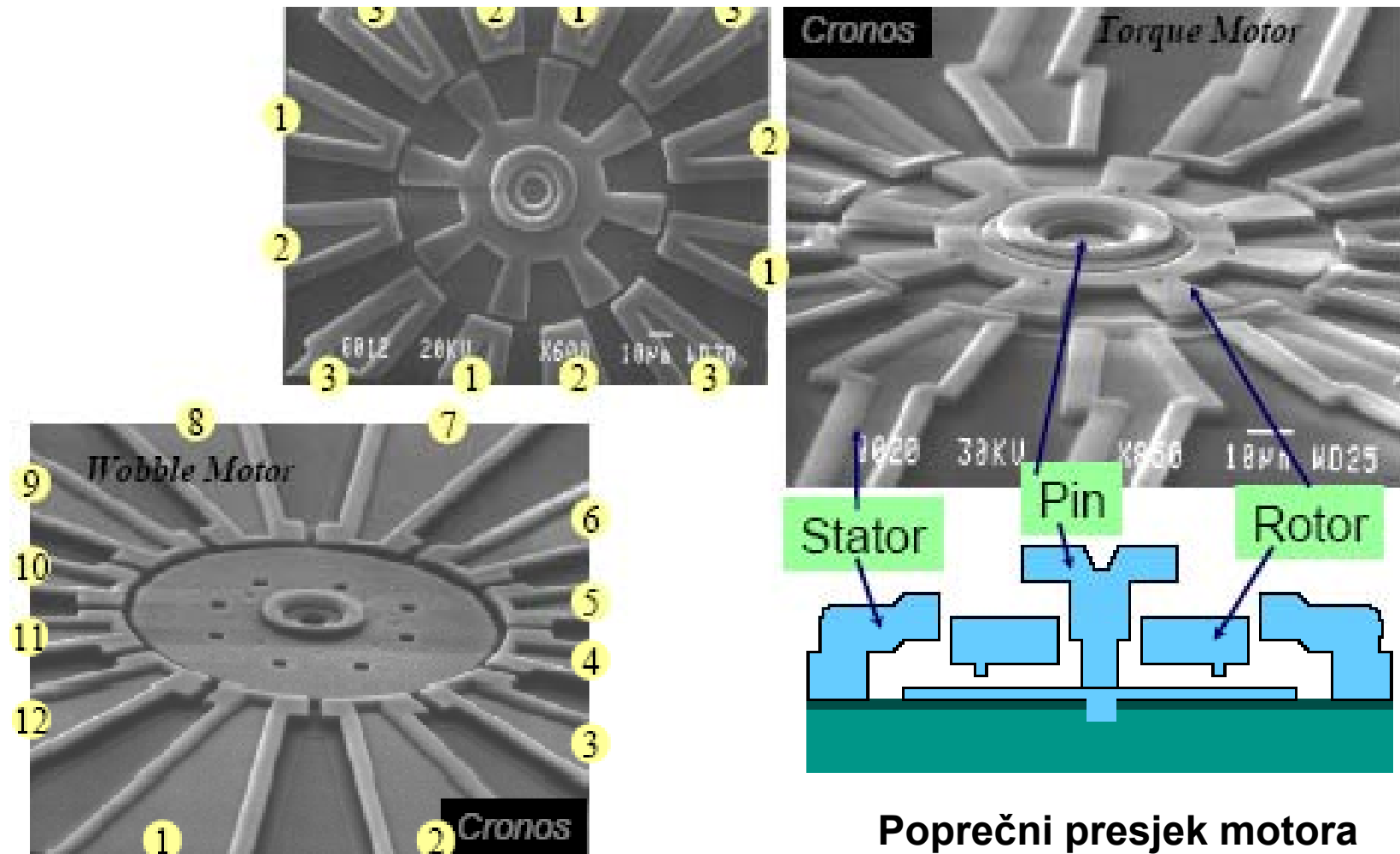
wobble motor

Rotacijski elektrostatički aktuator

- S obzirom da je obim otvora rotora malo veći od obima osovine rotor se zapravo okrene za nešto više od jednog kruga po završenom ekscentričnom okretu.
- Time se smanjuje trenje ali i postiže veći obrtni momenat na manjim brzinama.
- Danas: brzina vrtnje do 300.000 obrtaja/minut (kod linearnih motora brzina do 1 mm/s).
- Napon do 300 V.
- Fabrikacija (mikrostrojna obrada):
  - polisilicij oksid.
  - metal.

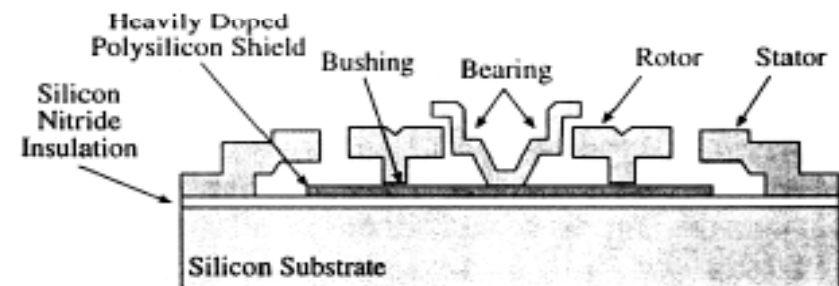
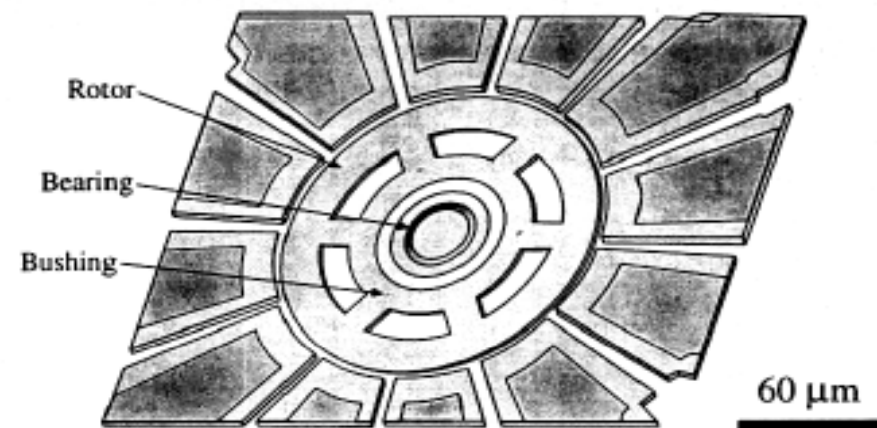
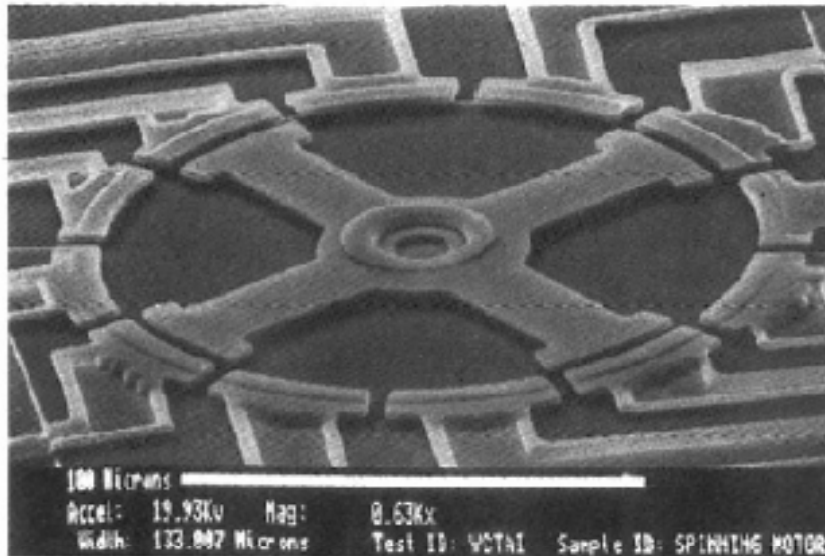
Rotacijski elektrostatički aktuator

- Elektrostatički rotacijski motor.

Rotacijski elektrostatički aktuator

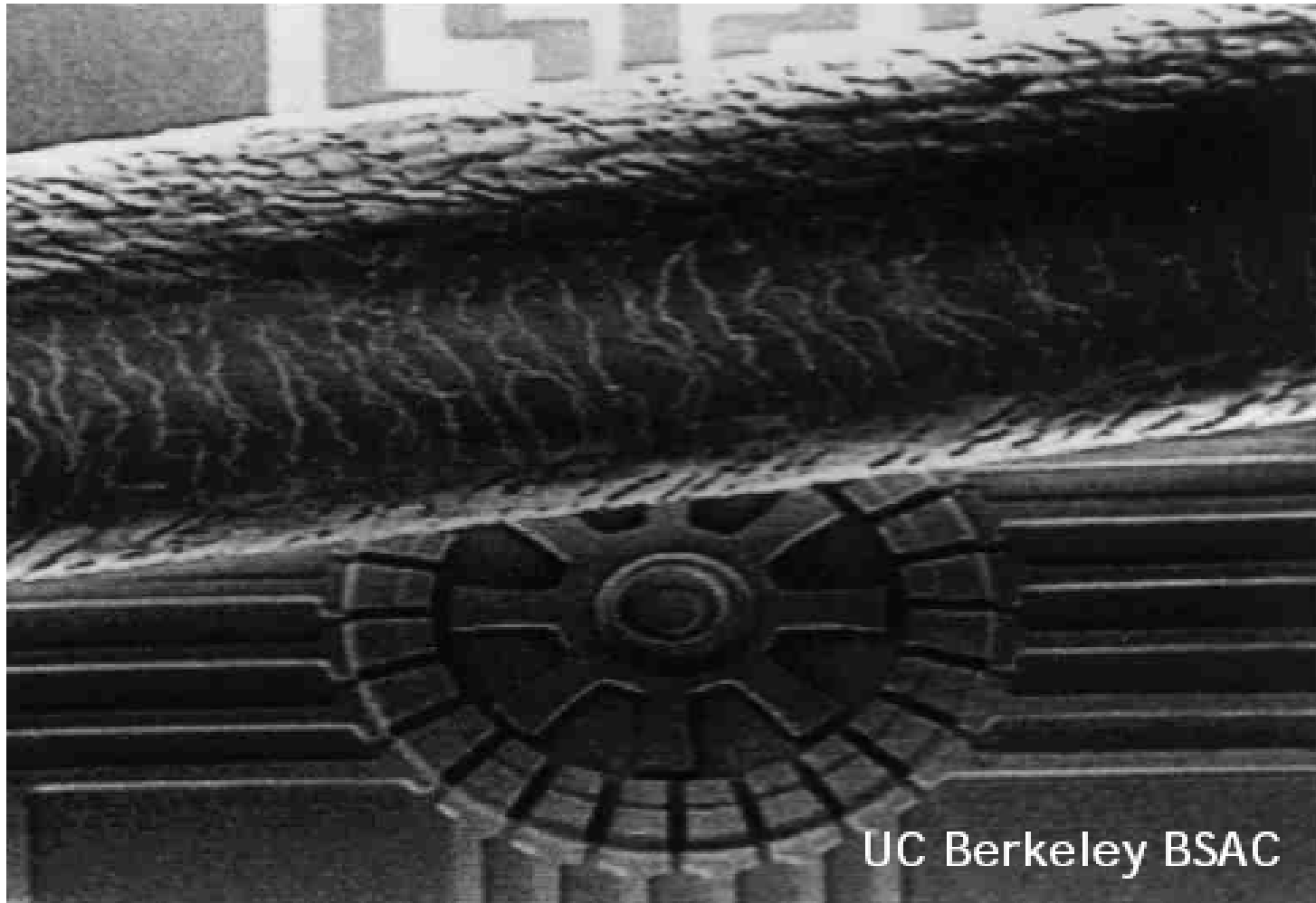
- Elektrostatički aktuatori (motori) se proizvode primjenom tehnika “površinskog mikrostrojarstva”.

Rotacijski elektrostatički aktuator

- Rotacijski motor

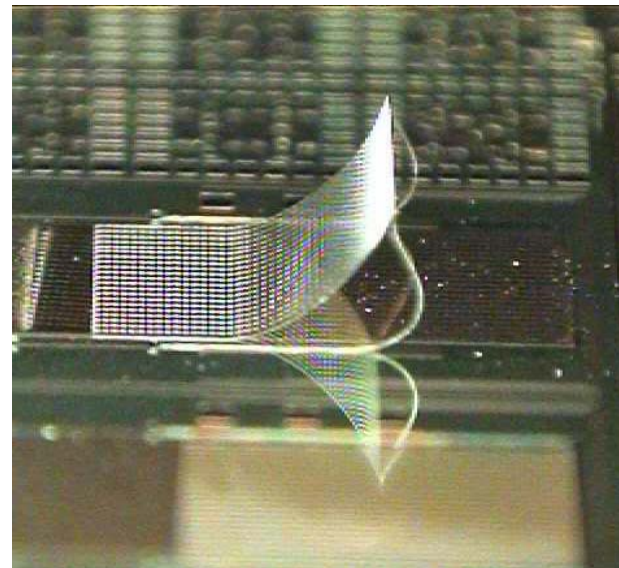
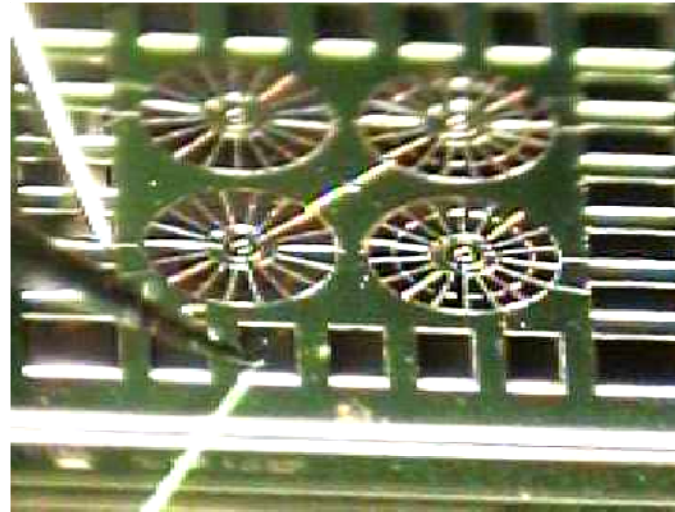
12.3.3. Primjena elektrostatičkih aktuatora

- Akcelerometri u hard diskovima

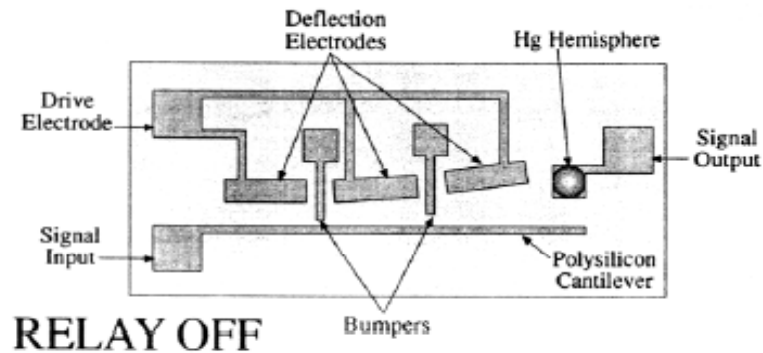
Primjena elektrostatičkih aktuatora

- 500 μm elektrostatički silicijski mikromotor
- 2 x 3 mm^2 fleksibilni polisilicijski stator

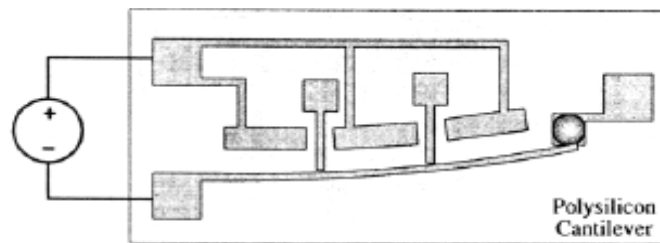

Primjena elektrostatičkih aktuatora

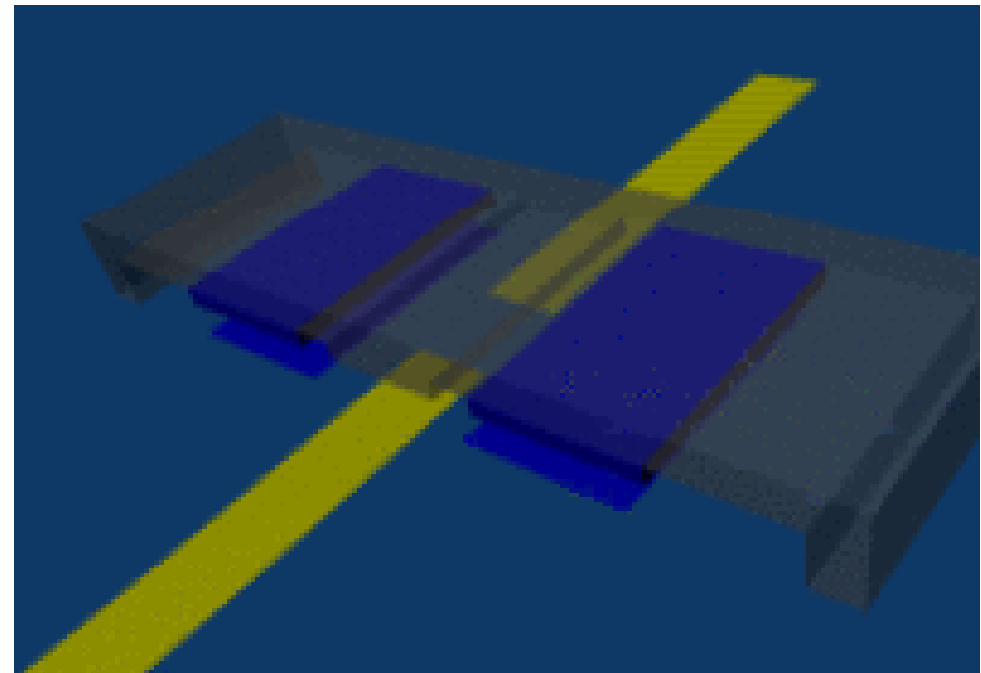
- Prekidač kao elektrostatički aktuator.
- Elektrostatička sila može zatvoriti mikroprekidač.

RELAY OFF

RELAY ON

12.3.4. Prednosti i nedostaci elektrostatičkih aktuator

▪ **Prednosti:**

- širok propusni opseg (visokofrekvencijske operacije),
- mala potrošnja energije: $I = C \cdot (dV/dt)$
- jednostavan dizajn,
- jednostavna fabrikacija.

▪ **Nedostaci**

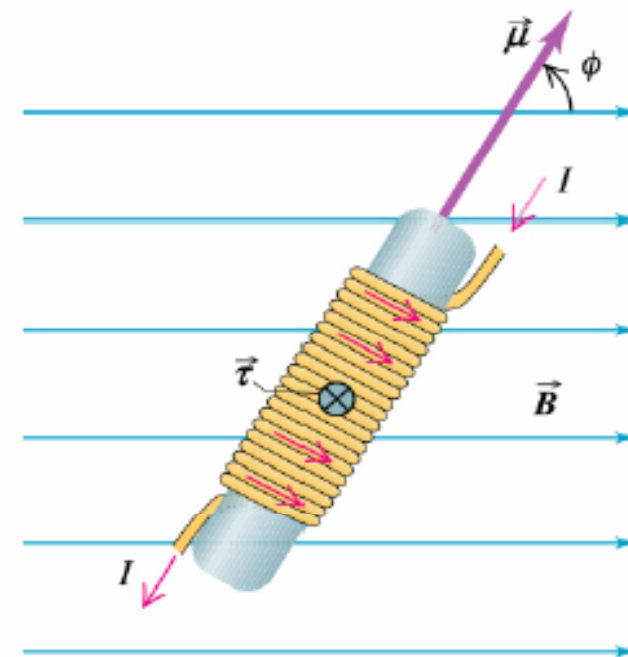
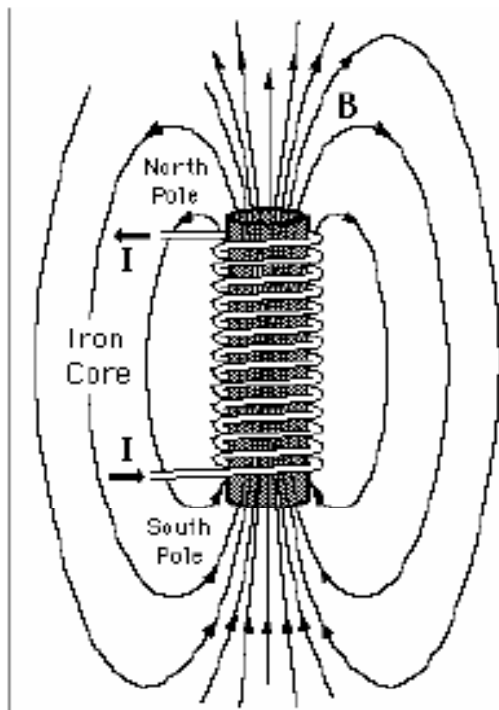
- mala gustoća sile (sila po jedinici volumena),
- potreban visok napon i velika impedancija,
- zahtijeva visoku rezoluciju mask/fab da bi bili efikasni,
- nelinearno djelovanje,
- ograničen broj stupnjeva slobode
  - ✓ kretanje izvan ravnine + kretanje u ravnini.

12.4. Elektromagnetski aktuatori

- Sila se generira promjenom magnetskog polja koje deluje na magnetski materijal.
- **Prednosti:**
  - velika sila s obzirom na dimenzije aktuatora,
  - sposobnost privlačenja i odbijanja,
  - linearan odziv struje.
- **Nedostaci**
  - veliki otisak aktuatora (~cm),
  - zahtijeva vanjske izvore za generiranje magnetskog polja,
  - složena proizvodnja i sklapanje na mikro razini, poseban problem proizvodnja namota,
  - visoka potrošnja energije i međudjelovanje magnetskog polja sa bliskim komponentama sistema.
- Ukorporiranje mikro fabrikacije permanentnog magneta u MEMS fabrikacijske procese je otvoreno i aktivno područje istraživanja.

12.4.1. Magnetska aktuacija

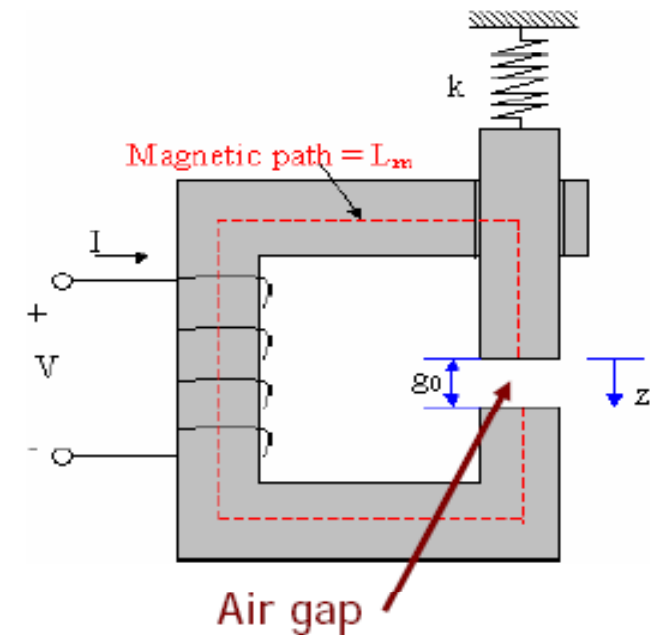
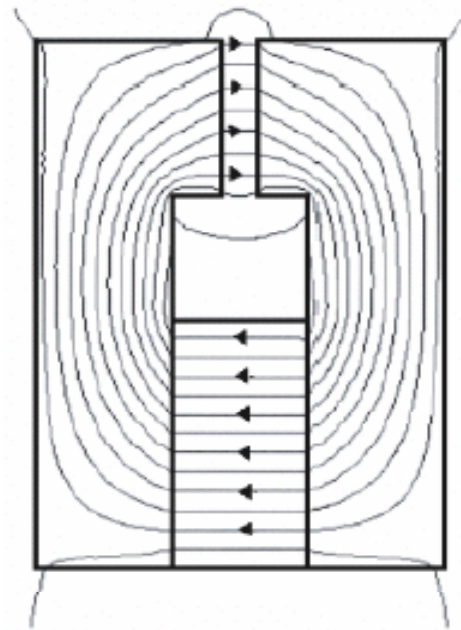
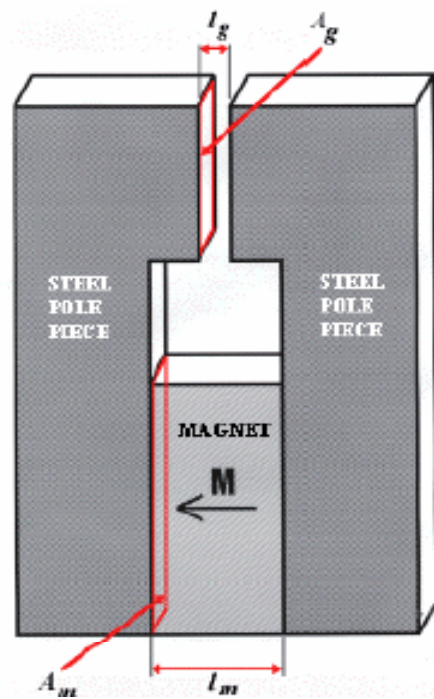
- Gradijenti magnetskog toka mogu pogoniti feromagnetske materijale: sila ili moment.
- Sila ovisi o jačini polja i gradijentu.

Copyright © Addison Wesley Longman, Inc.

Magnetska aktuacija

- Osnovni element je magnetski krug koji se sastoji od feromagnetskog materijala sa nemagnetskim rasprom.
- Magnetsko polje ima tendenciju smanjenja zračnog raspora.

Magnetska aktuacija

- Određivanje/računanje B magnetskog polja korištenjem
  - Biot-Savart zakona,
  - Potencijala.

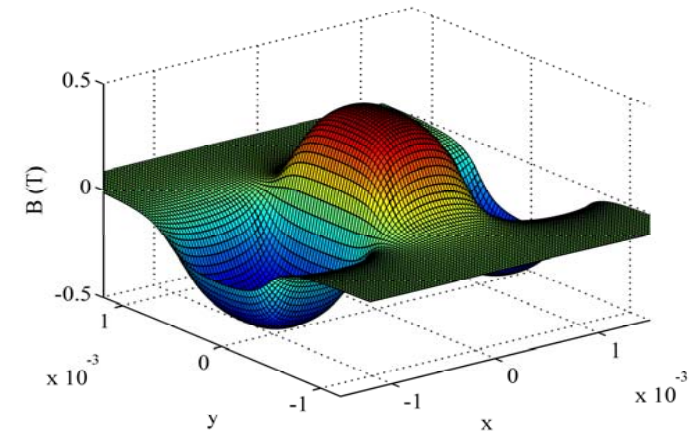
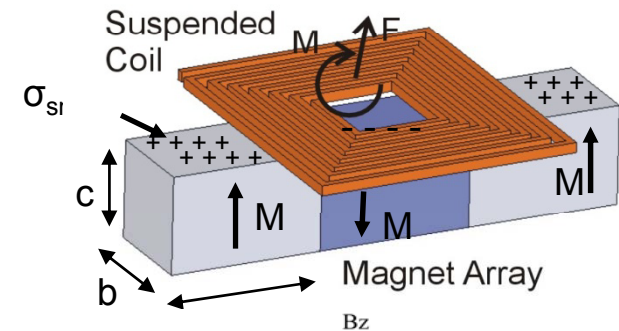
$$\vec{B}(\vec{r}) = -\mu_0 \nabla \phi(\vec{r})$$

- B se koristi za računanje sile:

$$\vec{F}_{coil} = \int_L \vec{i} \times \vec{B}(\vec{r}) dl$$

- Modeliranje sistema korištenjem matrice krutosti:

$$\vec{x}_{stage} = K^{-1} \vec{F}_{coil}$$

Magnetska aktuacija

- Elektromagnetska sila iznosi:

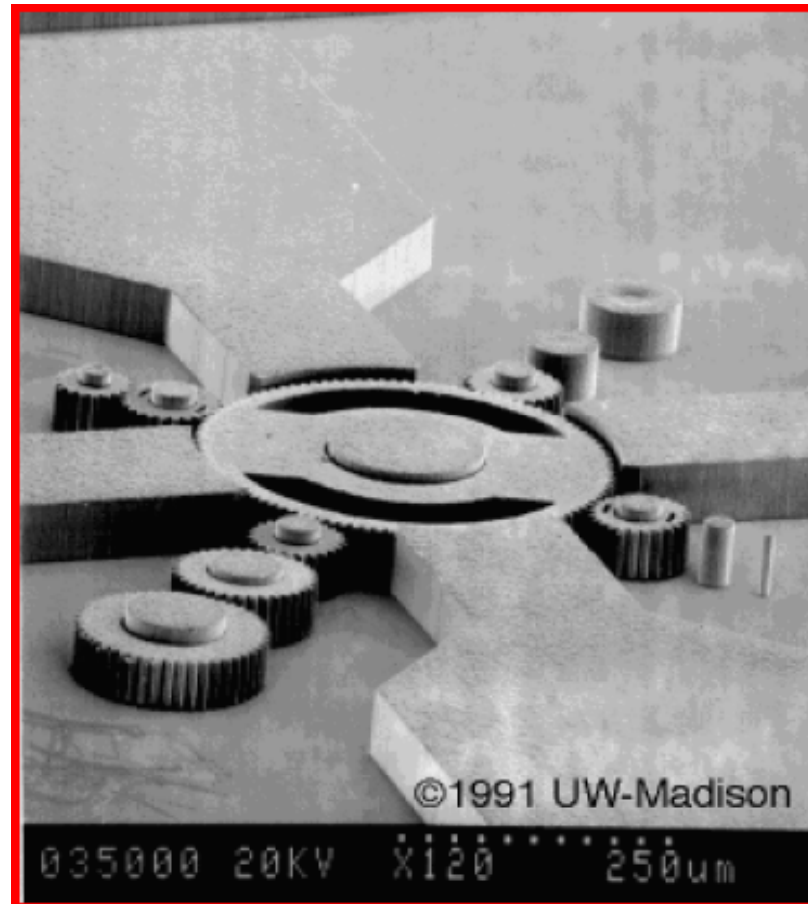
$$F_{emag} = \frac{B}{2\mu} S$$

gdje su:

- B – gustoća magnetskog toka,
- μ – magnetska permeabilnost,
- S – površina poprečnog presjeka namota.

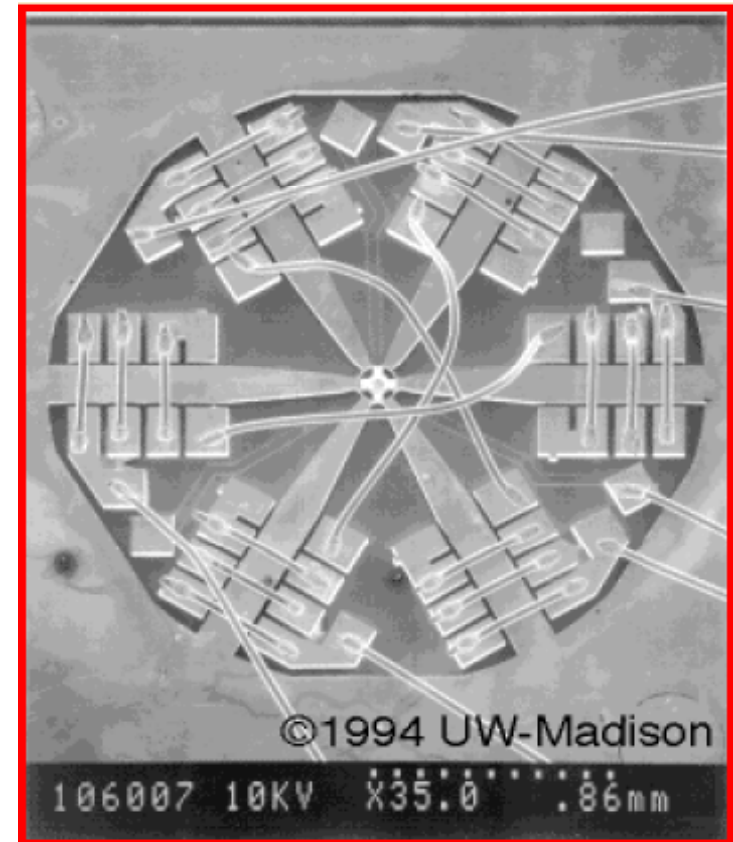
12.4.2. Elektromagnetski aktuatori

- Prvi mikromagnetski aktuator je proizveden 1991. godine.
- To je verzija varijabilnoreluktancijskog koračnog motora sa istaknutim polovima na rotoru.

Elektromagnetski aktuatori

- Elektromagnetski varijabilnoreluktancijski koračni motor proizveden 1994. godine razvijao je 150.000 obrtaja u minuti.
- Motor koristi integrirane namote i fotodiodni enkoder na osovini.
- Rotor i stator su proizvedeni od nikla sa litografijom dubokih x-zraka ($\lambda=0.2-0.6$ nm) i procesom električkog oblaganja.
- Prekaljeni nikal poboljšava magnetska svojstva materijala.
- Veličina rotora je $100\ \mu\text{m}$ i statora $150\ \mu\text{m}$.
- Novije verzije elektromagnetskih aktuatora koriste električkim putem presvučeni permaloj.

Elektromagnetski aktuatori

- Fabrikacija elektromagnetskog aktuatora

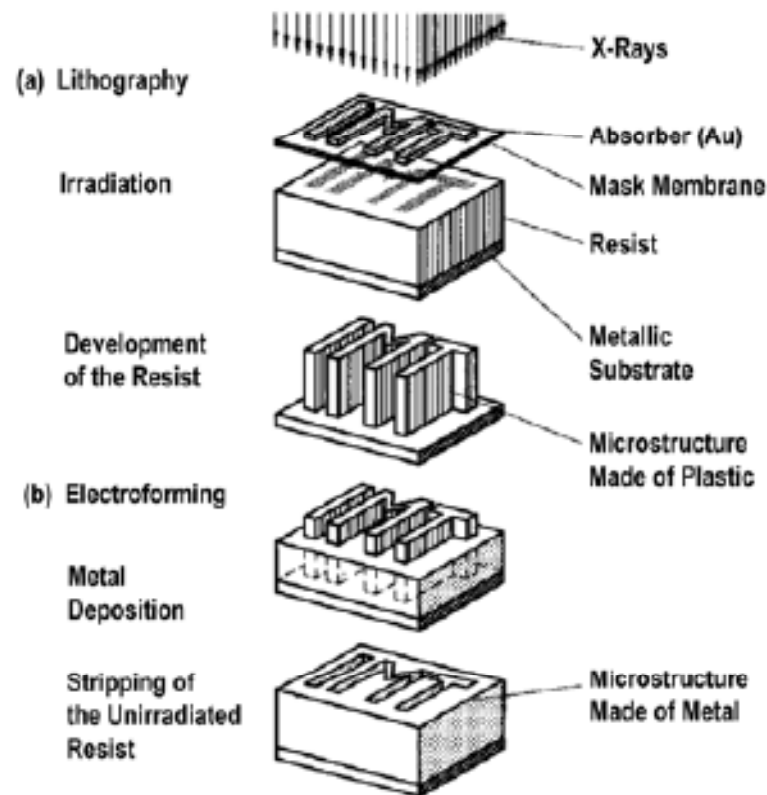
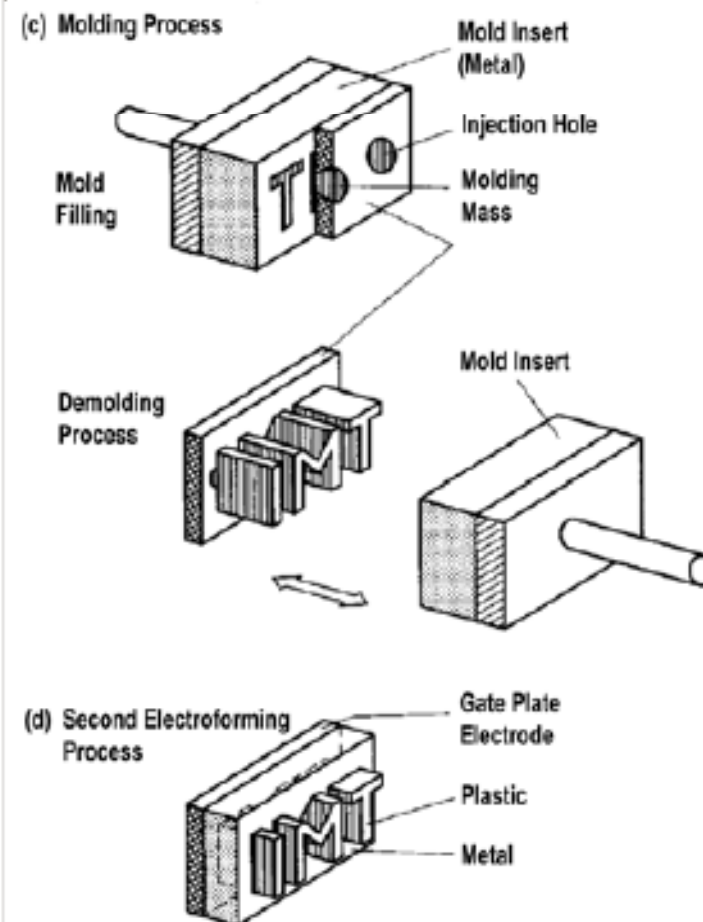
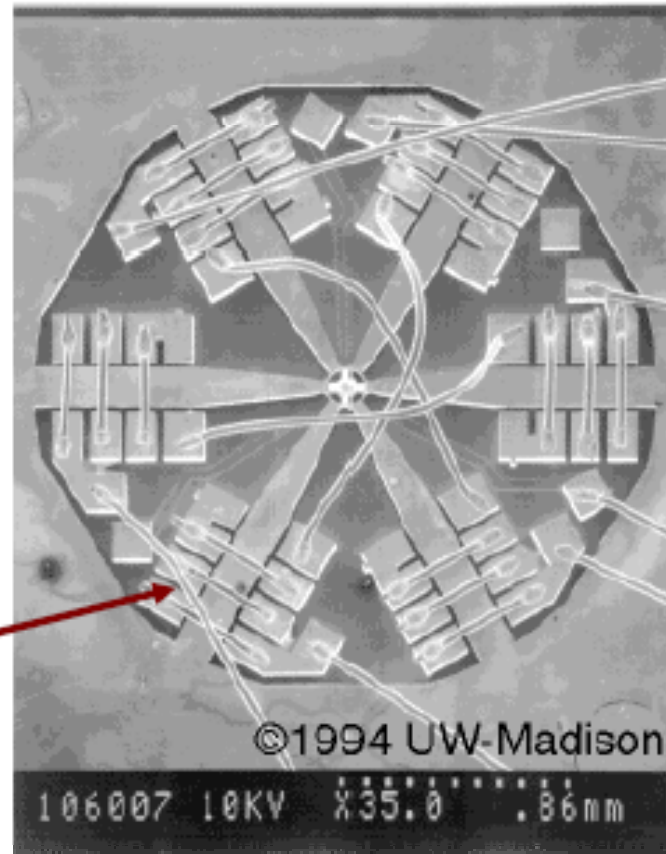

Figure: W. Menz, J. Mohr and O. Paul, 2001, p. 290.

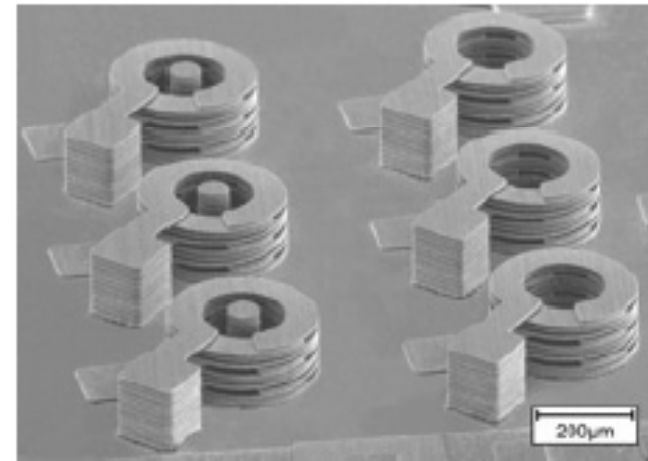

Elektromagnetski aktuatori

- Magnetske motore na mikro razini je težko proizvesti jer se zahtijevaju namoti.

Namoti na motoru.

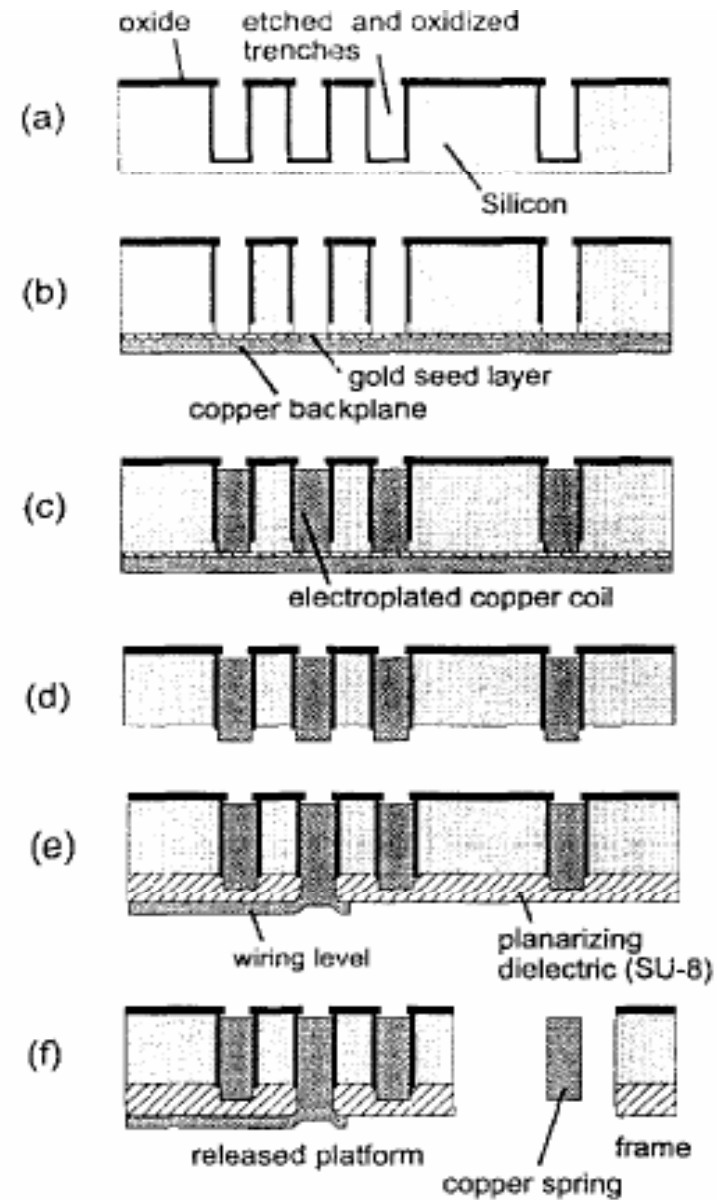

Mikrofabrički namoti – tehnologija mikronamota. Kombinacija litografije x-zrakama i elektrodepozicije.

Litografija je planarni proces – namote je teško izgraditi.

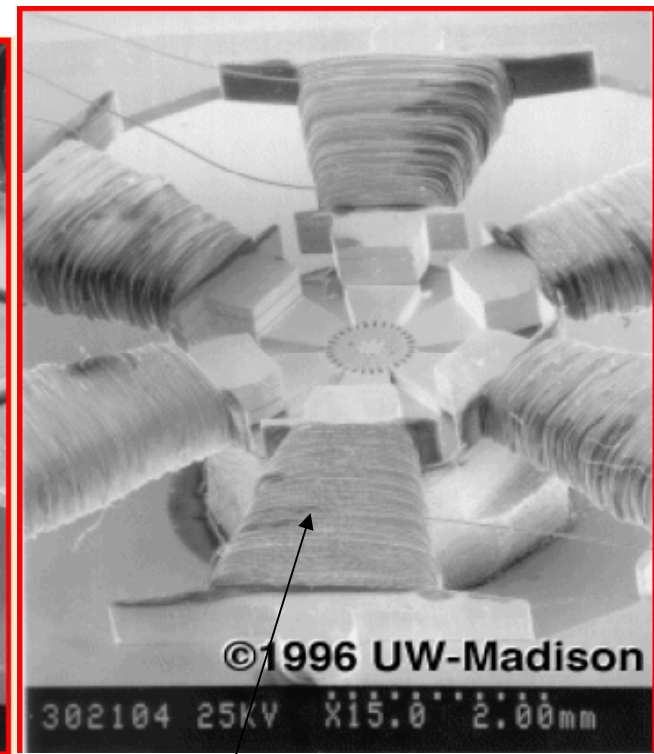
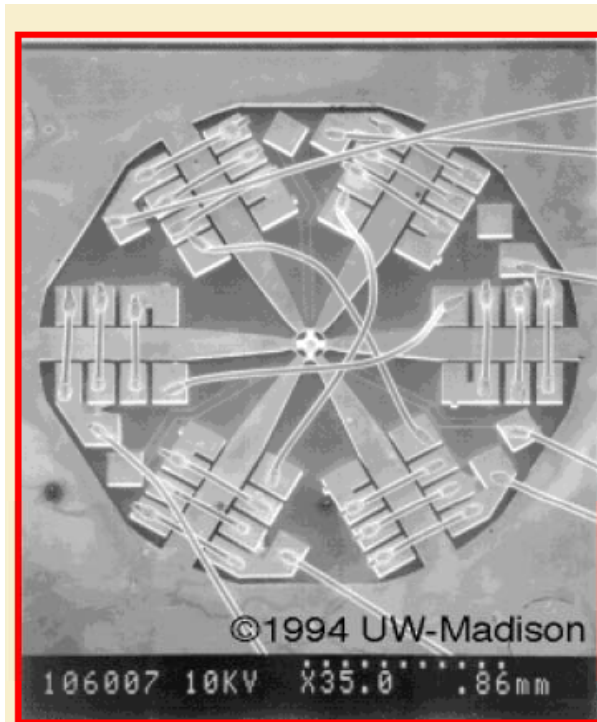
Elektromagnetski aktuatori

- Fabrikacija mikronamota

Elektromagnetski aktuatori

- Mikronamoti

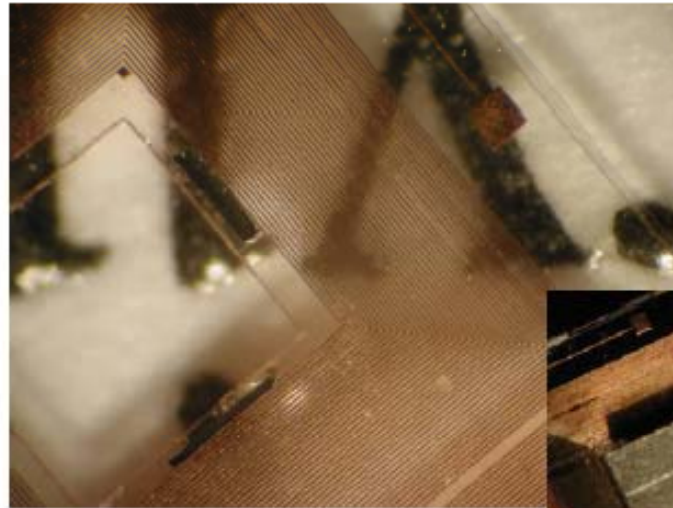
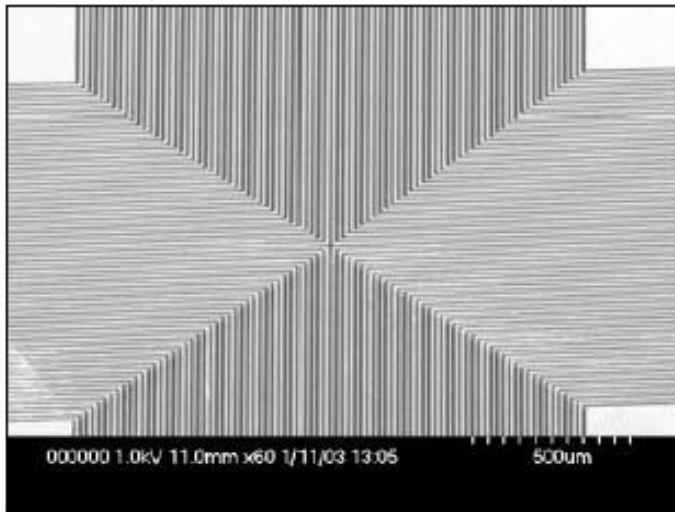

6.800 namota (mikro) na statorskim polovima.

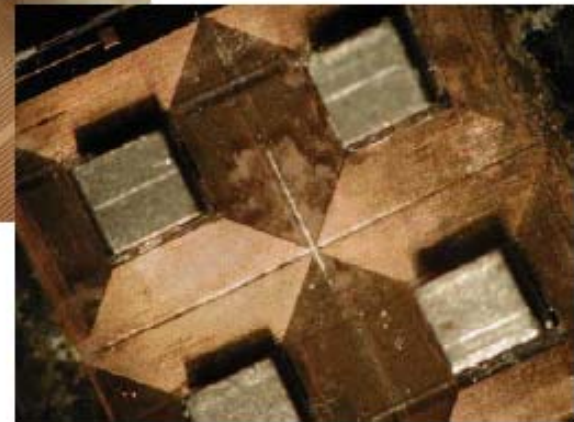

Elektromagnetski aktuatori

- Višestruke namote je teško izgraditi litografskim procesima.

$$B = NI$$

Višestruki namoti su potrebni za minimizaciju zahtjeva na struju (zagrijavanje).

Elektromagnetski aktuatori

- XYZ skener za aplikacije u sondama.
- Performanse: $100 \times 100 \times 10 \mu\text{m}$ / rezonancija na 61Hz.

